

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Abdullah Al-Bayati

Barnkonventionen i rättstillämpningen – Lever svenska domstolar upp till sina åtaganden?

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Torvald Larsson

Termin: VT26

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar.....	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund.....	8
1.2 Syfte och frågeställning.....	10
1.3 Metod och material	10
1.4 Forskningsläge	11
1.4.1 Historiska utvecklingen.....	11
1.4.2 Nuet – En blind fläck i forskningen	13
1.5 Disposition	13
1.6 Avgränsningar	14
2 Barnkonventionens betydelse i svensk rätt	15
2.1 Det historiska upphovet till barnkonventionen	15
2.2 Sveriges ratificering - Grundtankar	16
2.3 Från ratificering till svensk lag.....	18
2.4 Effekten av barnkonventionen som lag	19
2.4.1 Svenska beslutsfattares förpliktelser	19
2.4.2 Inkorporering och transformering.....	19
2.4.3 Direkt tillämpliga artiklar	20
2.4.4 Vägledning vid tillämpning av barnkonventionen	21
3 Biståndsmål.....	24
3.1 Lagar	24
3.1.1 Barnets bästa - i första hand beaktas	24
3.1.1.1 Barns fattigdom	25
3.1.2 Försörjningsstöd	26
3.1.3 Föräldrarna primärt och socialtjänsten sekundärt	26
3.1.3.1 Underhållsbidrag	27
3.1.3.2 Underhållsstöd.....	28
3.1.4 Vägledning.....	29
3.2 Praxis.....	30
3.2.1 KamR mål nr 528-25	30
3.2.2 RÅ 1995 ref 79	31
3.2.3 KamR mål nr 1714-24	32
4 Vårdnadstvister	35

4.1	Lagar	35
4.1.1	Barnets bästa - avgörande.....	35
4.1.1.1	Utgångspunkter i bedömningen av barnets bästa .	36
4.1.1.2	Vårnaden – gemensam eller ensam	37
4.1.2	Vägledning.....	37
4.1.3	Äktenskapets betydelse.....	38
4.1.4	Äktenskapsskillnad.....	38
4.2	Praxis.....	39
4.2.1	NJA 2007 s. 382	39
4.2.2	NJA 2024 s. 480	42
5	Övrig praxis i ljuset av artikel 3.....	45
5.1	NJA 2013 s. 1241.....	45
5.2	KamR mål nr 3821-24	46
5.3	NJA 2024 s. 624.....	48
6	Slutsats.....	50
6.1	Syftet med barnkonventionen	50
6.2	Principen om barnets bästa i biståndsmål respektive vårnadstvister	51
6.3	En skild tillämpning av principen	53
6.4	Ett bredare barnrättsperspektiv i rättstillämpningen	53
	Källförteckning.....	56

Summary

Historically, the legal status of children has had limited visibility in the sense that children have primarily been regarded as part of family law and as subordinate to parental responsibility, rather than as independent legal subjects. In recent times, this approach has changed, not least due to the adoption of the Convention on the Rights of the Child and its subsequent ratification in various countries, which has contributed to a strengthened legal position for the child.

The status of the Convention on the Rights of the Child in Swedish law has developed from being binding under international law through Sweden's ratification to also becoming Swedish law through its incorporation in 2020. In particular, Article 3 regarding the best interests of the child has thereby gained strengthened significance in legal practice and requires that the best interests of the child shall be a primary consideration in all actions concerning children.

The purpose of incorporating the Convention on the Rights of the Child has been to further increase the child-rights perspective within Swedish law. At the same time, the question arises as to whether Article 3 has in practice had an effective impact, or whether assessments of the best interests of the child are still primarily shaped by national considerations and established legal structures. Sweden has, after all, worked with a child-rights perspective long before the Convention was incorporated.

The study addresses whether courts' decision-making is conducted in an effective manner in relation to the requirements of the Convention, particularly in assessments of what constitutes the best interests of the child. This includes an analysis of which circumstances are given weight in legal practice and how the balancing of the child's interests against other legal interests is reasoned in court decisions. Has the Convention on the Rights of the Child gained an independent legal meaning within Swedish law? Or is its application dependent on national interpretative frameworks and provisions in order to have an impact in legal practice?

Sammanfattning

Historiskt har barnets rättsliga ställning haft en begränsad synlighet i den mening att barn huvudsakligen betraktats som en del av familjerätten och underställda föräldrarnas ansvar, snarare än som självständiga rättssubjekt. Under senare tid har detta synsätt förändrats, inte minst till följd av barnkonventionens tillkomst och den efterföljande ratificeringen i olika länder, vilket har bidragit till en stärkt rättslig position för barnet.

Barnkonventionens ställning i svensk rätt har utvecklats från att vara folkrättsligt bindande genom Sveriges ratificering till att även utgöra svensk lag genom inkorporeringen år 2020. Särskilt artikel 3 gällande principen om barnets bästa har därigenom fått en stärkt betydelse i rättstillämpningen och ställer krav på att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn.

Syftet med inkorporeringen av barnkonventionen har varit att ytterligare bredda ut barnrättsperspektivet inom svensk rätt. Samtidigt aktualiseras frågan om artikel 3 i praktiken har fått ett effektivt genomslag eller om bedömningen av barnets bästa fortfarande präglas av nationella överväganden och rättsliga strukturer. Sverige har trots allt arbetat med barnrättsperspektivet innan barnkonventionen blev inkorporerat.

Undersökningen behandlar frågan om domstolarnas beslutsfattande sker på ett ändamålsenligt sätt i förhållande till barnkonventionens krav, särskilt vid bedömningar av vad som anses vara barnets bästa. I detta ingår att analysera vilka omständigheter som tillmäts betydelse i rättstillämpningen och hur avvägningen mellan barnets intressen och andra rättsliga intressen motiveras i domskälen. Har principen om barnets bästa i barnkonventionen fått ett självständigt rättsligt innehåll inom svensk rätt? Eller är principen beroende av nationella tolkningsramar och bestämmelser för att få genomslag i rättstillämpningen?

Förord

All tacksamhet tillkommer Honom i första hand.

Utan kunskap om rättvisa kan juridiken aldrig nå sin vassaste form.

När jag var yngre ansåg jag att en jurist är mycket lyckligt lottad att få besitta en så hög position i samhället. Men efter att ha fått ta del av hur advokaten Roba Azzam samt rådmannen Noah Tunbjer arbetar, så engagerat och helhjärtat, insåg jag att man faktiskt inte är så lyckligt lottad när man hamnat ”där uppe”. Det är nämligen ett så stort ansvar som måste axlas i den yrkesrollen. Enligt min mening är man närmast olyckligt lottad om man blir jurist, i alla fall om man inte kan upprätthålla rättvisan inom ramen för sitt ansvarstagande.

Att arbeta med hjärtat leder ofta till de bästa resultaten. Därför är det av yttersta vikt att vi är medvetna om att vi arbetar med andra, men likvärdiga människor. I egenskap av jurister fattar vi ofta beslut som kan påverka andra i större utsträckning än många andra yrkesgrupper, och vi har därför ett större ansvar att agera med omsorg och eftertanke.

Vad gäller inspirationen till denna undersökning kan nämnas att barnen förblir den viktigaste investeringen för samtiden och framtiden. Detta är den främsta anledningen till att jag valt att undersöka principen om barnets bästa. Jag vill särskilt tacka Noah Tunbjer för hans uppmuntran till ämnet. Med denna undersökning är ambitionen att upplysa samt inspirera och utveckla nya idéer vad gäller barnrättsperspektivet i Sverige.

Slutligen vill jag rikta ett särskilt tack till Torvald Larsson för hans vänlighet, ödmjukhet och värdefulla handledning.

Förkortningar

HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HD	Högsta domstolen
KamR	Kammarrätten
FN	Förenta nationerna
JO	Riksdagens ombudsmän
Barnkonventionen	FN:s konvention om barns rättigheter
KamR	Kammarrätten
SoL	Socialtjänstlagen
FB	Föräldrabalken
ÄktB	Äktenskapsbalken
SFB	Socialförsäkringsbalken
EKMR	Europakonventionen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Alltsedan barnkonventionen inkorporerades som lag i Sverige så har principen om barnets bästa fått en mer framträdande roll i myndigheternas beslutsfattande. Principen ska beaktas i alla beslut som rör barn oavsett om beslutet har en subjektiv eller objektiv effekt i det enskilda fallet.¹ Det som gör principen särskilt intressant är dess dubbelnatur: å ena sidan kan den utgöra grunden för ett faktiskt avgörande, å andra sidan kan den beaktas utan att tillmätas någon avgörande betydelse i sak. Denna kontrast framträder tydligt vid en jämförelse mellan hur principen tillämpas i olika måltyper. Exempelvis i vårdnadstvister utgör barnets bästa det centrala och avgörande kriteriet, medan principen i mål som rör ekonomiskt bistånd i stället kan vägas mot andra samhällsintressen. Detta innebär att principen i praktiken kan få ett större genomslag i vissa måltyper jämfört med andra, trots att det är samma teoretiska utgångspunkt som ligger till grund.

Inom förvaltningsrätten kan barnets bästa inte sällan tolkas som en vägledande princip i stället för en avgörande, på så sätt att andra intressen kan tillmätas företräde såsom exempelvis i mål om ekonomiskt bistånd. I sådana fall kan ett beslut om att neka föräldern bistånd även påverka barnen i hushållet. Vad gäller denna konsekvens brukar myndigheterna hänvisa till det primära försörjningsansvaret som åligger den vuxne. Således beviljas inget ekonomiskt bistånd trots att barnen är i beroendeställning till den vuxne. Borde myndigheten bära något större ansvar i detta sammanhang, när vuxna inte kan upprätthålla sina ekonomiska förpliktelser gentemot barnen och barnen inte valt att försätta sig i en eventuellt försvårad ekonomisk situation?

Enligt Singer var tanken kring barns rättigheter aldrig menat att bli något rättsligt bindande dokument, utan snarare ett moraliskt ställningstagande.² Detta innebär mer eller mindre att barns rätt i grunden var en slags ambition. Här kan man ställa frågan hur långt statens ansvar gentemot den enskilde sträcker sig.

Utifrån erfarenheter från arbete och praktik vid förvaltningsrätten kan konstateras att inte sällan använder jurister sig av Socialstyrelsens handbok i mål om ekonomiskt bistånd, särskilt vad gäller mål om försörjningsstöd. Det förekommer att nämnden underlåter att inkludera barnen i hushållet i sin bedömning, sannolikt eftersom beslutet som huvudregel riktar sig till en vuxen. En sådan brist leder regelmässigt till återförvisning, det vill säga att domstolen överlämnar målet till nämnden för komplettering eller omprövning, eftersom det inte framgår hur barnens situation har beaktats i

¹ Singer, Anna – *Barnets bästa, Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 38.

² Singer, Anna – *Barnets bästa, Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 41.

enlighet med lagens krav. Över tid ackumulerar det naturligtvis i processekonomiska utmaningar såsom överklaganden och återförvisningar.³

Det skulle kunna hävdas att jurister har praxis att utgå från vid bedömningen av mer svårbedömda biståndsmål. Detta bidrar emellertid inte nödvändigtvis till en mer enhetlig eller effektiv handläggning mellan nämnden och domstolen. Å ena sidan kan en jurist vara benägen att oftare återförvisa mål på grund av brister i nämndens bedömning. Å andra sidan kan en annan jurist regelmässigt avslå överklaganden till nämndens fördel, med hänvisning till att nämnden hållit sig inom ramen för sitt handlingsutrymme. Att lämna alltför stort tolkningsutrymme i biståndsmålen kan leda diskrepans i rättstillämpningen.

En iakttagelse är att jurister inom förvaltningsrätten ofta fäster betydande vikt vid vad som anges i Socialstyrelsens handbok, eller åtminstone använder den som utgångspunkt för sina bedömningar. Detta tar sig uttryck i att när handboken ger vägledning i en viss fråga så bedöms rättsläget ofta som relativt entydigt, trots att handboken i grunden endast innehåller rekommendationer. Detta indikerar att vägledande dokument och riktlinjer kan ha en större betydelse än vad som formellt motiveras av deras rättskällekaraktär. Samtidigt får nämnas att det ytterst är beslutsfattaren som ansvarar för avgörandet i det enskilda fallet. I detta sammanhang kan även framhållas att handboken inte reglerar närmre den situation om ett barn påverkas negativt när föräldern nekas bistånd. För övrigt finns där endast ett avgörande från högsta instans som behandlar den situationen, och det härrör från 1995. Sedan dess saknas ny vägledning i frågan från högsta instans.

Eftersom den offentliga rätten reglerar förhållandet mellan staten och den enskilde, så är det av särskild betydelse i ett demokratiskt samhälle att individens rätt till självbestämmande respekteras i en proportionerlig och rättssäker omfattning, vare sig den enskilde är vuxen eller barn. Därav kan principen av naturliga skäl tillmätas olika betydelser beroende på vilka intressen den kan stå i konflikt med i förhållande till det allmännas intressen.

Varför får barnkonventionens artikel 3 så olika genomslag i de olika måltypen trots att den uttryckligen anger att barnets bästa ska beaktas vid *alla åtgärder* som rör barn? Kan denna skillnad förklaras av att det rör sig om ett skenbart samband – att det ser ut som att det är en fråga om måltyp som påverkar utfallet, när det snarare beror på skillnader i domstolarnas rättstillämpning?

Mot denna bakgrund aktualiseras frågan om hur principen om barnets bästa bör förstås och tillämpas inom olika rättsliga kontexter. Är principen att betrakta som en rättsligt bindande norm med självständig betydelse i beslutsfattandet, eller snarare som en allmänt hållen riktlinje vars innehåll

³ Jfr OECD Economics Department Working Papers No. 1060, *The Economics of Civil Justice: New Cross-country Data and Empirics*, s. 19-24.

tillmäts betydelse i relation till konkurrerande samhällsintressen? Vidare uppkommer frågan om den skilda tillämpningen i olika måltyper är rättsligt motiverad eller om detta riskerar att undergräva principens funktion och förutsägbarhet. Dessa frågor utgör utgångspunkten för uppsatsens syfte och ligger till grund för de frågeställningar som behandlas i det följande.

1.2 Syfte och frågeställning

Undersökningen syftar till att öka kunskapen om hur principen om barnets bästa bör beaktas och tillämpas inom svensk rätt. Även om det inte är möjligt att beröra alla rättsområden, är målet med denna undersökning bl.a. att skapa vägledning i förhållande till de övriga rättsområden vad gäller tillvägagångssättet i att avgöra när barnets bästa ska *beaktas* eller vara *avgörande*.

Av artikel 3 i barnkonventionen framgår att vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand *beaktas* vad som bedöms vara barnets bästa. Denna artikel utgör kärnan för domstolars och myndigheters beaktande i bedömningar och beslutsfattande som berör barn. Trots att det är samma artikel som domstolarna främst hänvisar till när de anför att barnets bästa beaktats i bedömningen, så kan utfallet och effekten med stor marginal variera beroende på vilken domstol det är som dömer i frågan samt vilken måltyp det rör sig om.

Frågeställningar som kommer att besvaras för att uppnå syftet med denna undersökning är följande:

- Vad är syftet med barnkonventionen?
- Hur beaktas principen om barnets bästa i *biståndsmål* respektive *vårdnadstvister*?
- Är den skilda tillämpningen av principen om barnets bästa rättsligt motiverad i de två olika måltyperna?
- Hur kan vi utöka barnrättsperspektivet i rättstillämpningen?

1.3 Metod och material

I denna uppsats kommer den rättsdogmatiska metoden att användas för att undersöka och tolka principen om barnets bästa genom den numera inkorporerade lagen barnkonventionen. Denna klassiska juridiska metod kännetecknas genom de allmänt accepterade rättskällorna som används i utgångspunkten för att tolka gällande rätt.⁴ I första hand är det de lege lata-argumentation som tillämpas för att fastställa gällande rätt. Detta kan ske genom att tolka lagar, rättspraxis och förarbeten.⁵ Även om den rättsdogmatiska metoden utgör kärnan för undersökningen så kompletteras analysen med empiriska inslag såsom hur barnets bästa faktiskt beaktas i

⁴ Zamboni och Nääv (2018), s. 21.

⁵ Ibid., s. 36.

rättspraxis. Detta möjliggör en mer strukturerad och mönsterorienterad analys av hur domstolarnas avgöranden förhåller sig till principen om barnets bästa.

Undersökningen tar främst sikte på rättstillämpningen av principen om barnets bästa, med särskilt fokus på doktrin samt avgöranden från högre instanser. På så sätt ges läsaren först en förståelse för principens teoretiska utgångspunkt och därefter dess praktiska tillämpning.

Den doktrin som är utgångspunkten för det aktuella forskningsläget och som kommer ligga till grund för denna undersökning är Kristian Gustafssons bok *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*. Boken publicerades så sent som i januari 2026 och utgör första upplagan. Gustafsson är biträdande universitetslektor vid Lunds universitet och doktor i civilrätt. Hans forskning tar främst sikte på bl.a. barnrätten.⁶ Mot bakgrund av att boken är så aktuell samt med beaktande av Gustafssons omfattande sammanställning i egenskap av redaktör så är det högst lämpligt och rationellt att utgå från hans bok i denna undersökning för att uppnå ett så tillfredsställande resultat som möjligt.

Därutöver kommer Anna Singers bok *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle* (8 uppl) att användas som understöd. Singer är professor i civilrätt med särskild inriktning i familjerätt vid juridiska fakulteten på Uppsala universitet. Hennes forskning tar huvudsakligen sikte på barns rätt i familj och samhälle. Vad som ytterligare utmärker henne är att hon varit expert i flera av senare års utredningar innefattande lagstiftningen på familjerättens område.⁷ Mot denna bakgrund bedöms Singers bok utgöra en betydelsefull rättskälla och ge en god bild av det aktuella forskningsläget.

1.4 Forskningsläge

1.4.1 Historiska utvecklingen

År 1989 antogs *konventionen om barnets rättigheter* (barnkonventionen) av FN:s generalförsamling. Efter ungefär ett år trädde konventionen i kraft. För att understryka vikten av konventionen kan särskilt nämnas att på internationell nivå har 196 länder ratificerat konventionen vilket innebär att barnkonventionen, i egenskap av mänskliga rättigheter, är den konvention som ratificerats av flest stater. Antagandet av denna konvention markerade en ny epok i arbetet för barns och ungas rättigheter. Efter konventionens antagande och för första gången uttrycktes barns egna mänskliga rättigheter i

⁶ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s.11.

⁷ Singer, Anna – *Barnets bästa, Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*.

ett avtal som var bindande på internationell nivå samt gav uttryck för världssamfundets gemensamma syn på barns rättigheter. Konventionen betonar även att barn har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda.⁸

I Sverige blev lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) inkorporerad så sent som den 1 januari 2020. Sverige hade dock redan ratificerat barnkonventionen år 1990 och i samband med detta gjordes en genomgång av artiklarna samt hur den svenska lagstiftningen förhåller sig till dem.⁹ Efter 6 år tillsattes en kommitté som kom att benämnas ”Barnkommittén”, vars uppdrag var att göra en genomgripande granskning av hur den svenska lagstiftningen och svensk praxis förhöll sig till artiklarna i barnkonventionen. Intressant nog blev kommitténs bedömning att artiklarna avspeglas väl i den svenska lagstiftningen. Mot denna bakgrund gjordes bedömningen att Sverige inte hade något att tjäna på en inkorporering av barnkonventionen.¹⁰

Det dröjde några år innan det blev en vändning i kommitténs bedömning. En särskild utredare fick i uppdrag år 2013 att på specifikt angelägna områden identifiera hur tillämpningen av lagar och andra föreskrifter överensstämde med barnets rättigheter enligt konventionen. I sitt betänkande konstaterade utredningen att barnkonventionen inte hade fått tillräcklig effekt vad gäller rättstillämpningen på de specifika områden och att det tydligt brister i relation till barnets rättigheter enligt barnkonventionen.¹¹

Den 15 mars 2018 fick en särskild utredare i uppdrag att sammanställa en kartläggning av hur svensk lag och praxis överensstämmer med de rättigheter som omfattas av barnkonventionen, en utredning som kom att kallas Barnkonventionsutredningen. I sitt betänkande gjorde Barnkonventionsutredningen följande bedömning; svensk lagstiftning och praxis stämmer till största del överens med konventionen. Endast på ett trettiotal punkter ansågs att svensk lagstiftning och praxis inte stämmer överens med innebörden av artiklarna 1-42 i barnkonventionen.¹²

Slutligen den 1 januari 2020 inkorporerades barnkonventionen till svensk lagstiftning. Av propositionen till inkorporeringen av lagen framgår att flera av remissinstanserna rekommenderar en inkorporering mot bakgrund av att det finns brister vad gäller genomslaget för barnets rättigheter. Även barnens rättsliga ställning behöver stärkas.¹³

⁸ SOU 2020:63 s. 91.

⁹ Prop. 1989/90:107.

¹⁰ SOU 1996:115 och SOU 1997:116.

¹¹ SOU 2016:19.

¹² SOU 2020:63.

¹³ Prop. 2017/18:186 s. 70.

1.4.2 Nuet – En blind fläck i forskningen

Trots att barns rättigheter har uppmärksammats sedan tidigt 1900-tal får forskningsläget på området i dag anses relativt välutvecklat. Sverige har dessutom haft en framträdande roll i arbetet med att utforma barnkonventionen och var ett av de första länderna att ratificera den, vilket ytterligare har bidragit till landets starka ställning på området.¹⁴

Samtidigt kvarstår vissa luckor i forskningen. Ett sådant exempel framträder vid en närmare granskning av rättstillämpningen i mål om ekonomiskt bistånd. Barnkonventionen var visserligen ratificerad när biståndsmålet (RÅ 1995 ref. 79) avgjordes, men hade vid denna tidpunkt ännu inte fått något större genomslag i rättstillämpningen. Detta framgår särskilt av domen, där barnkonventionen överhuvudtaget inte berörs i domskälen. Trots detta återopåses avgörandet fortfarande frekvent av förvaltningsrätter och kammarrätter (se t.ex. FR 2229-25, FR 4811-25 och KR 5197-25), i avsaknad av nyare vägledande avgöranden från HFD i samma fråga. Detta indikerar en potentiell diskrepans mellan barnkonventionens teoretiska utgångspunkt och dess faktiska betydelse i rättstillämpningen, vilket i sin tur kan ses som en underutforskad aspekt i den befintliga forskningen.

Därutöver kan framhållas att det saknas en tydlig systematik för i vilka måltyper artikeln tillmäts större vikt i förhållande till andra intressen, respektive när den ges mindre betydelse. Med andra ord är det oklart hur artikel 3 bör tillämpas beroende på måltyp. Samtidigt bör det påpekas att artikel 3 förutsätter en individuell bedömning i varje enskilt fall, vilket försvårar möjligheten att fastställa mer generella riktlinjer. Som kommer att framgå längre fram har artikeln exempelvis begränsad betydelse i biståndsmål, medan den får ett betydligt större genomslag i mål som rör vårdnadstvister.

1.5 Disposition

Undersökningen inleds med en bakgrundsanalys av barnkonventionens tillkomst, utveckling och Sveriges roll från ratificering till inkorporering (kap. 2). Framställningen bygger huvudsakligen på förarbeten, men även doktrin, i syfte att precisera innebörden av att barnkonventionen inkorporerats i svensk rätt.

Därefter behandlas mål om ekonomiskt bistånd med utgångspunkt i relevant lagstiftning och principen om barnets bästa (kap. 3). Undersökningen omfattar även konsekvenserna av barns fattigdom, alternativa stödformer

¹⁴ SOU 2020:63 s. 91.

samt ansvarsfördelningen mellan föräldrarna och socialtjänsten. Avslutningsvis analyseras praxis från RÅ, HFD och kammarrätterna i syfte att precisera när och hur barnets bästa aktualiseras inom denna måltyp.

Vidare behandlas vårdnadstvister med utgångspunkt i relevant lagstiftning och principen om barnets bästa (kap. 4). Analysen omfattar de grundläggande utgångspunkterna i vårdnadsfrågor men även hur dessa kommer till uttryck i angränsande lagstiftning, däribland äktenskapsbalken. Praxis från HD undersöks vidare för att belysa principens betydelse i beslutsfattandet.

Den övriga praxis som analyseras inom ramen för principen om barnets bästa kommer att behandlas separat i 5 kap.

Slutligen presenteras slutsatserna från undersökningen i kapitel 6, där de tidigare formulerade frågeställningarna besvaras. Avsnittet innefattar även egna reflektioner.

1.6 Avgränsningar

Med beaktande av barnkonventionens vida tillämpningsområde sker en avgränsning till svenska förarbeten och svensk praxis. Undersökningen syftar även till att identifiera eventuella brister i svenska domstolars tillämpning av barnkonventionen.

Den artikel i barnkonventionen som undersökningen huvudsakligen tar sikte på är artikel 3. Även om andra artiklar berörs kommer dessa att tolkas och analyseras i ljuset av artikel 3.

Undersökningen kommer, med hänsyn till den begränsade tidsramen och sidomfång, att avgränsas endast till att behandla avgöranden från högsta instanserna respektive kammarrätterna. Endast ett fall från RÅ (nuvarande HFD) kommer att undersökas. Skälet till att avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen i övrigt inte kommer att undersökas, är att det finns så begränsade avgöranden vad gäller mål om ekonomiskt bistånd.

Det kan särskilt framhållas att det, utöver det avgörande från RÅ som behandlas närmare längre fram, saknas vägledande avgöranden från högsta instans som tar sikte på situationer där en förälderns nekande av bistånd får konsekvenser för minderåriga barn i det gemensamma hushållet.

2 Barnkonventionens betydelse i svensk rätt

2.1 Det historiska upphovet till barnkonventionen

Barnkonventionen är trots allt inte den första internationella överenskommelsen avseende barns rättigheter så som man hade kunnat tro. Nationernas förbund antog så tidigt som år 1924 redan en deklaration innefattande fem punkter om barnets rättigheter. Denna deklaration omnämns i konventionens förord och anses vara en form av reaktion på de hemiska konsekvenserna för många barn till följd av första världskriget. Denna deklaration tog sikte på de mest grundläggande behoven för barn för att kunna överleva, såsom att utvecklas normalt, att ha tillgång till mat och tak över huvudet samt möjlighet till att få vård.¹⁵

24 år senare, år 1948, kom FN:s generalförsamling att anta ytterligare en deklaration om barnets rättigheter. Denna nya deklaration utgick från 1924 års deklaration. Det blev en utökning med två punkter i den nya deklarationen, alltså totalt sju punkter nu. Trots att den nya deklarationen var betydligt mer omfattande så blev den inte lika uppmärksammas och lades inte till i den senare barnkonventionens förord så som den tidigare deklarationen.¹⁶ Man skulle kunna säga att 1924 års deklaration ses som grunden och satte ramen för utvecklingen av barns rättigheter samt att dess artiklar var så fundamentala. Detta kan jämföras med 1948 års deklaration som enbart innefattade ett tillägg om två punkter. De två punkterna var följande: 1. Att barn ska skyddas oberoende av ras, nationalitet eller trosuppfattning och 2. Att barn måste tas om hand med respekt för familjen som enhet.¹⁷

1959 antog FN:s generalförsamling den tredje deklarationen som nu innefattade totalt tio punkter. Denna deklaration ansågs som en framgång eftersom den tydligare lyfte fram barnet som rättighetsbärare, jämfört med 1924 års deklaration som snarare innehöll övergripande uttryck för staternas ansvar att förse barn med grundläggande omsorg. 1959 års deklaration har, precis som 1924 års deklaration, omnämnts i barnkonventionens förord.¹⁸ Detta visar på hur viktig och betydelsefull denna deklaration blev för den fortsatta utvecklingen av arbetet med barns rättigheter.

¹⁵ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s.42.

¹⁶ Ibid.,

¹⁷ Declaration of the Rights of the Child – 1948

¹⁸ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s.42.

Det första utkastet till barnkonventionen utarbetades av Polens regering i anslutning till tjugoförårsjubileet för 1959 års deklaration. Även om utfallet blev ett avslag på detta förslag så blev det samtidigt startskottet och utgångspunkten för ett tioårigt arbete som resulterade i att FN slutligen antog barnkonventionen år 1989. Men vad var ambitionen i det hela? Jo, att skapa en konvention som kunde skrivas under av en majoritet av världens länder. Men hur skulle man göra för att få med de länder som hade begränsade resurser? Det krävdes en nödvändig kompromiss för att så många länder som 196 skulle ratificera konventionen, denna kompromiss blev nämligen att formulera en del artiklar medvetet vagt. Detta har lett till en del debatter om att kompromissviljan inneburit att en låg standard satts för barns rättigheter.¹⁹ Samtidigt kan det konstateras att det faktum att så många länder ratificerat barnkonventionen är en styrka i sig. Att en del artiklar är så vagt utformade behöver inte nödvändigtvis tolkas som en lägre standard för barns rättigheter, utan tvärtom kan detta bana en bredare väg att arbeta utifrån, samtidigt som det ger den nationella lagstiftningen utrymme att successivt anpassas efter konventionens åtaganden.

2.2 Sveriges ratificering - Grundtankar

Barnkonventionen trädde i kraft den 2 september 1990. Men redan genom beslut den 29 juni samma år ratificerade Sverige konventionen. Detta betydde att när konventionen trädde i kraft så var Sverige redan en av konventionsstaterna och även ett av de första länderna att ratificera den.²⁰

Av propositionen till ratificeringen av barnkonventionen uttalade dåvarande regering följande:

En granskning av konventionsbestämmelserna leder till slutsatsen att svensk rätt och praxis till sin allmänna syftning står i god överensstämmelse med dessa bestämmelser, men att man kan vara tveksam om huruvida svensk rätt eller praxis i alla detaljer överensstämmer med konventionens krav.

Ovanstående talade för att det till övervägande del rådde en slags normharmoni mellan konventionen och den dåvarande svenska rätten. Vidare framgår att den bedömning som måste göras mot bakgrund av konventionen blir i viss utsträckning beroende av vilka allmänna principer som läggs till grund för tolkningen av konventionens bestämmelser. Den dåvarande regeringen understryker att man måste ha i åtanke att konventionen är avsedd

¹⁹ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 43.

²⁰ *Ibid.*, s.44.

att tillämpas på ett världsomfattande plan och således på rättssystem och andra förhållanden av mycket skiftande art.²¹

Artikel 3.1 i konventionen reglerar den grundläggande principen om att barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla beslut som rör barn. Denna princip tar sikte på åtgärder som vidtas av offentliga organ men också privata sociala välfärdsinstitutioner. Det görs tydligt att tillämpning av denna princip är en lagstiftningsfråga samt i stor utsträckning också en fråga om tillämpning av lagstiftningen och praktiskt handlande. Distinktionen mellan avvägningen av barnets bästa och andra intressen är som följande. Barnets bästa ska komma i främsta rummet på så vis att vad som är bäst för barnet i första hand ska vara vägledande, men att detta inte utesluter att även andra hänsyn får tas med.²²

Det som utmärker artikel 3.1 är att den utgör en av konventionens grundpelare. Principen innefattar två grundläggande tankar som båda präglar konventionen. Den ena är att barn är sårbara och därför i behov av stöd samt skydd och den andra markerar barnperspektivet i beslutsfattandet.²³

Vad som är särskilt intressant inom svensk rätt är att principen om barnets bästa ansågs redan innan ratificeringen vara förankrad i grundlagen genom bestämmelserna i 1 kap. 2 § regeringsformen om att det grundläggande målet för den offentliga verksamheten skulle vara den enskildes välfärd i olika avseenden. Vidare framgick principen uttryckligen av bland annat dåvarande socialtjänstlagens 27 § och föräldrabalkens 6 kap. Även inom brottmålsprocessen har principen om barnets bästa haft grundläggande betydelse avseende bl.a. reglerna om barn och unga. Ett exempel är när den som misstänks för brottet är under 18 år får häktning ske endast om det föreligger synnerliga skäl för detta.²⁴ Vad som dock aldrig slogs fast under alla dessa tidigare år är vad definitionen av barnets bästa innebär. Singer definierar principen i allmänhet som en rättslig målsättning som innebär att ett beslut på bästa sätt ska tillgodose ett barns olika behov och intressen.²⁵

Att principen om barnets bästa uttryckligen borde framgå av all lagtext som det kan komma i fråga att tillämpa är eftersträvansvärt, men samtidigt kan frånvaron av en sådan ordalydelse inte anses strida mot artikel 3.1. Den svenska lagstiftningen står som tidigare konstaterat inte i strid med artikeln och därav är det den allmänna inriktningen i lagstiftningen och praxis som är avgörande för tolkningen och tillämpningen av den.²⁶

²¹ Prop. 1989/90:107 s. 28.

²² Prop. 1989/90:107 s. 31.

²³ SOU 1997:116 s. 50.

²⁴ Ibid., s. 32.

²⁵ Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 37.

²⁶ SOU 1997:116 s. 33.

Propositionen gör klart två saker vad gäller den svenska lagstiftningens position i förhållande till konventionen: det första att den svenska lagstiftningen redan står i överenskommelse med principen om barnets bästa, det andra att vidare tolkning och tillämpning görs med stöd av lagstiftning och praxis. Vid detta lag kan sägas att vägledningen för tillämpningen av artikel 3.1 i praktisk mening utgörs främst av praxis.

2.3 Från ratificering till svensk lag

Inte långt efter ratificeringen rådde en del diskussioner om hur Sverige ska möta sina åtaganden enligt barnkonventionen. Uppfattningen om att det föreligger normharmoni började snabbt ifrågasättas. Flera riksdagsledamöter ansåg att barnkonventionen behövde bli svensk lag för att få ett betydligt genomslag i Sverige. Detta resulterade i att regeringen tillsatte en utredningskommitté i mitten av 90-talet för att undersöka mer omfattande hur svensk rätt förhåller sig till barnkonventionen. Det är denna utredning som resulterade i betänkandet *Barnets bästa i främsta rummet* (SOU 1997:116). Utredaren tog ställning till bl.a. om det var lämpligt att inkorporera barnkonventionen som svensk lag. Enligt denne var det olämpligt med en inkorporering eftersom detta skulle innebära att Sveriges domstolar fick ett alltför stort utrymme för att tolka konventionen.²⁷

Men trots att utredningen talade emot en inkorporering så fortsatte arbetet med detta. År 1998 antogs en övergripande strategi av riksdagen för att förverkliga barnkonventionen. Även regeringen anförde vikten av att hålla den frågan levande. En av regeringens nya strategier var att barnkonventionen skulle bli ett verktyg i offentliga institutioner. Bland annat skulle beslutsfattare av olika slag utföra så kallade *barnkonsekvensanalyser*. Riksrevisionen kom att granska hur regeringens strategi hade implementerats. Resultatet var ett betydligt mindre genomslag än tänkt hos både myndigheter och kommuner.²⁸

År 2010 antog riksdagen en ny strategi som benämndes till *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*. Målsättningen med denna var att all lagstiftning som rör barn skulle utarbetas i enlighet med barnkonventionen. Denna strategi liknade 1998 års strategi, bl.a. då den innefattade strävan om att beslutsfattare inom offentlig sektor såsom myndigheter och i kommun skulle ha en viss kunskap om barns rättigheter enligt konventionen. Den följdes upp med ett flertal utredningar som syftade till att kartlägga överensstämmelsen mellan svensk rätt och barnkonventionens artiklar. Inte långt efter detta, under Stefan Löfvens period som statsminister, blev

²⁷ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 44-45.

²⁸ *Ibid.*, s. 45 ff.

barnkonventionen inkorporerad som svensk lag när riksdagen den 11 juni 2018 antog förslaget om detta. Sedan 1 januari 2020 är artiklarna 1-42 svensk lag (s.k sakartiklarna).²⁹

2.4 Effekten av barnkonventionen som lag

2.4.1 Svenska beslutsfattares förpliktelser

De svenska beslutsfattarna utför *fördragskonform tolkning*, en tolkningsmetod som innebär att man verkar för att tolka svenska bestämmelser i harmoni med Sveriges internationella åtaganden. Det största ansvaret vilar dock på politikerna vad gäller att Sverige ska leva upp till dessa åtaganden. Detta kan huvudsakligen ske genom att riksdagen antar ny lagstiftning, som är helt eller delvis utformad i linje med traktatens krav.³⁰

2.4.2 Inkorporering och transformering

De två olika lagstiftningsåtgärderna som särskilt ska uppmärksammas är följande: *Inkorporering* och *transformering*. När barnkonventionens artiklar 1–42 antogs som lag, blev artiklarna *inkorporerade* inom svensk rätt. Detta betyder att artiklarna i barnkonventionen i sig utgör svensk lag. Detta skiljer sig från *transformering*, som innebär att en redan befintlig lag anpassas, eller så stiftas en ny, vilket syftar till att motsvara en eller flera artiklar i en traktat. Ett exempel på en transformerad bestämmelse är 1 kap. 10 § skollagen. Den bestämmelsen har följande lydelse

I all utbildning och annan verksamhet enligt denna lag som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkten. Med barn avses varje människa under 18 år.

Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Denna bestämmelse ger särskilt uttryck för artiklarna 1, 3.1 och 12 i barnkonventionen. Så varför har man transformerat denna bestämmelse på detta vis? Jo, för att detta innebär att yrkesverksamma inom skolor såsom

²⁹ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 45.

³⁰ *Ibid.*, s. 47.

lärare, rektor och andra aktörer är bundna av den utgångspunkt som regleras i skollagen.³¹

2.4.3 Direkt tillämpliga artiklar

Enskilda artiklar som inkorporerats i svensk lag kan ibland vara direkt tillämpliga. Att en artikel är direkt tillämplig innebär att den ensamt kan utgöra grund för en rättslig talan i svensk rätt. Motsatsvis kan artiklar som inte är direkt tillämpliga inte utgöra en grund i sig för att väcka en rättslig talan.³²

Så vilka av de 42 artiklar som inkorporerades kan vara direkt tillämpliga? Det finns inget definitivt svar på detta. Regeringen ansåg att det varken är möjligt eller lämpligt för de att ta ställning till den frågan. I stället ansåg man att det vore lämpligare för rättstillämparen, såsom våra domstolar, att göra den bedömningen. Även en majoritet av remissinstanserna var i linje med regeringens bedömning. Men *JO* ansåg att rättstillämparen får en ovanligt komplicerad och oklar rättslig grund att förhålla sig till när ansvaret för rättsutvecklingen läggs över på denne. Även *Lagrådet* delade samma uppfattning om att det är bekymmersamt att rättstillämpningen ska bära ansvaret för att avgöra vilka av konventionens artiklar som är direkt tillämpliga.³³

Barnombudsmannen och *Domstolsverket* ansåg, i likhet med Regeringen, att det är varken möjligt eller lämpligt att i förarbetena ta ställning till vilka artiklar som är direkt tillämpliga och vilka som inte ska vara det. Ett sådant ställningstagande kan riskera hämma rättsutvecklingen samt den dynamiska tolkningen av barnkonventionen. Mot denna bakgrund bör ansvaret överlämnas till prejudikatsbildare, att inom befintliga rättsliga ramar analysera om en bestämmelse är direkt tillämplig eller inte.³⁴

Så hur har rättstillämparen hanterat frågan om vilka artiklar som kan vara direkt tillämpliga? Jo, på väldigt olika sätt, varför det är så oklart som tidigare konstaterat om vilka artiklar som är direkt tillämpliga. Exempelvis har HD i ett mål som handlar om utlämning ansett att principen om barnets bästa är grundläggande och att övriga artiklar i konventionen ska läsas i ljuset av denna princip. Vidare anförde HD att artikel 3 har en självständig betydelse i alla beslut som rör barn eller grupper av barn.³⁵ HD:s uttalande om att artikel 3 har en självständig betydelse skulle kunna uppfattas som att artikeln är

³¹ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 48.

³² *Ibid.*, s. 49.

³³ Prop. 2017/18:186 s. 88-89.

³⁴ *Ibid.*,

³⁵ NJA 2020 s. 761 p. 21.

direkt tillämplig. Även Gustafsson är av uppfattningen att ”självständig betydelse” skulle innebära att artikel 3 ensamt kan utgöra en rättslig grund för överväganden av utlämning, men framhåller att där inte finns något definitivt svar.³⁶

I ett annat mål från Migrationsöverdomstolen, som handlade om en 14-årig flicka som ansökte om uppehållstillstånd, gjorde domstolen en annan bedömning än den som HD hade gjort. I detta fall ansåg Migrationsöverdomstolen att barnkonventionen i sig inte kan utgöra någon rättslig grund för att beviljas uppehållstillstånd. De anför att barnets bästa är inte den enda och avgörande faktorn för ett beviljande av uppehållstillstånd. Artiklarna i barnkonventionen medger inte var för sig eller tillsammans någon rätt för att ett barn ska få vistas i Sverige.³⁷ Däremot ställer barnkonventionen emellertid ett krav om att en intresseavvägning verkställs där proportionaliteten av att neka vistelserätten ska bedömas.³⁸ Här gjorde domstolen en sådan intresseavvägning mellan den reglerade invandringen och att en stor del av flickans vistelsetid varit utan tillstånd till följd av att föräldrarna inte följt lagakraftvunna utvisningsbeslut. Denna avvägning samt den sammantagna bedömningen utmynnade i att hennes bästa vägde tyngre än de motstående intressen som hade gjorts gällande. En utvisning av flickan kunde därmed inte bedömas vara proportionerlig.³⁹

De ovanstående målen visar hur komplext det kan vara trots att det är högsta instanser som avgjort frågorna och som hänför sig till samma artikel i barnkonventionen. Vad som särskilt bör betonas är att vare sig artikel 3 anses direkt tillämplig eller inte, är det av synnerlig vikt att den beaktas i bedömningen. Även om migrationsdomstolen inte ansåg att artikeln var direkt tillämplig, kom den likväl att få betydelse som ett rättsligt stöd för att förhindra utvisningen av den 14-åriga flickan.

2.4.4 Vägledning vid tillämpning av barnkonventionen

Nästa punkt i propositionen är om det bör finnas någon vägledning för tolkning och tillämpning av barnkonventionen. Regeringens bedömning var som sådan att en vägledning bör tas fram och även vid behov uppdateras. Vägledningen ska främst ta sikte på att ge kunskap om folkrättsliga tolkningsregler och källor.⁴⁰

³⁶ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 50.

³⁷ MIG 2020:24 p. 6.1.

³⁸ Dane, 2019 – *Den reglerade invandringen och barnets bästa*, s. 407-408.

³⁹ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 50.

⁴⁰ Prop. 2017/18:186 s. 90.

JK ansåg att det kunde vara betydligt värdefullt att ta fram en vägledning, men samtidigt underströk det faktum att en vägledning i sig inte utgör en rättskälla. *Kammarrätten i Stockholm* ansåg att en vägledning bör omfatta hur barnkonventionens artiklar ska tolkas i enlighet med svensk rätt. *Lagrådet* hade en någorlunda intressant ställning till detta. De frågade sig först och främst vilken auktoritet som vägledningen bör tillskrivas och betonade att det inte får bli på så vis att den tolkas som lagförarbeten i efterhand. Vidare invände *Lagrådet* också om att barnrättskommitténs kommentarer inte har någon folkrättslig status såsom rättskälla och därmed inte heller är juridiskt bindande för någon av konventionsstaterna. Regeringen delade samma bedömning och tillade att det är viktigt att undvika risken för konflikter med förvaltningsmyndigheternas och domstolarnas självständighet i rättstillämpningen. Regeringen menar att en vägledning måste utformas på ett sådant sätt att den inte ska kunna ses som en särskild anvisning för hur en myndighet ska utöva sitt arbete.⁴¹

I detta sammanhang kan särskilt framhållas att barnrättskommittén består av en sammansättning av 18 experter vars uppdrag är att granska konventionsstaternas framsteg i tillämpningen av barnkonventionen. Utöver att vara experter, måste de enligt artikel 43.2 även ha högt moraliskt anseende och erkänd sakkunskap på det område som konventionen omfattar.⁴²

Regeringen betonar vidare, i likhet med *Barnombudsmannen*, att de olika myndigheterna självmant kan behöva uppdatera sina riktlinjer och handböcker gällande hur barnkonventionen kan tolkas inom den myndighetens specifika verksamhet. Ett sådant arbete skulle innebära att det är viktigt att myndigheter uppmärksammar att uttolkning av konventionen utvecklas med tiden, vilket innebär att det uppställs ett krav på kontinuerlig uppdatering i takt med den framtida nationella och internationella rättsutvecklingen.⁴³

Slutligen framhålls att principen om barnets bästa ska tillmätas stor betydelse vid avvägningen mellan motstående intressen, men får inte ensamt vara utslagsgivande. I det enskilda fallet kan således andra samhällsintressen ges företräde. Principen ska emellertid alltid beaktas vid beslut som rör barn, såväl enskilda barn som grupper av barn. Detta förutsätter att beslutsprocessen innefattar en bedömning av vilka konsekvenser beslutet kan få för barnet eller barnen. Vidare bör framgå vilka aspekter som beslutsfattaren ansett vara relevanta i bedömningen av barnets bästa. Om beslutet avviker från vad som bedömts vara barnets bästa, bör skälen för detta

⁴¹ Prop. 2017/18:186 s. 91.

⁴² Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 51.

⁴³ Prop. 2017/18:186 s. 91.

tydligt klargöras för att visa att barnets bästa noga har analyserats och övervägts.⁴⁴

⁴⁴ Prop. 2017/18:186 s. 96.

3 Biståndsmål

3.1 Lagar

3.1.1 Barnets bästa - i första hand beaktas

Av socialtjänstlagen, som reglerar bl.a. ekonomiskt bistånd, kan enligt 3 kap 1 § utläsas att vid alla åtgärder som rör barn ska *i första hand* det som bedöms vara barnets bästa *beaktas*. Notera att bestämmelsen föreskriver två omständigheter som inte nödvändigtvis innebär någon inverkan i sakprövningen. Det första, att bedömningen av barnets bästa ska komma främst i rummet, och det andra, att det beaktas. Men vad innebär detta i praktiken?

Enligt Barnrättskommittén ska, när ett beslut påverkar ett barn eller en grupp barn, beslutsfattaren motivera hur hänsyn har tagits till barnets bästa. Detta innebär att beslutsfattaren ska motivera vilka kriterier beslutet grundas på och hur barnets intressen vägts mot andra intressen.⁴⁵ Detta skiljer sig betydligt från exempelvis vårdnadstvister, där barnets bästa i stället är *avgörande*.

Den skäligen levnadsstandard framgår av konventionens artikel 27 som stadgar att konventionsstaterna erkänner varje barns rätt till den levnadsnivå som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Det primära ansvaret åligger dock vårdnadshavare, vilket innebär att de har huvudansvaret i att införliva denna rätt för barnet. Staterna har därvid en skyldighet att i enlighet med sina nationella åtaganden och inom ramen för sina resurser vidta lämpliga åtgärder för att tillhandahålla hjälp för vårdnadshavare, vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och stödprogram. Detta gäller särskilt om det avser mat, kläder och bostad men även för barns rätt till den levnadsnivå som krävs för utveckling.⁴⁶ Tanken är att stöd ska lämnas till vårdnadshavare som därefter i enlighet med sitt ansvar ska införliva barnets rätt.⁴⁷

Barns rätt till social trygghet och en skälig levnadsstandard kommer även till uttryck genom bl.a. 1 kap. 2 § 2 st regeringsformen (1974:152). Generellt kan sägas att det finns ett parallellt skyddsnet för såväl regeringsformens målsättningsstadgande som barnkonventionens krav om barns rätt till skäliga

⁴⁵ Se Clevesköld, Socialtjänstlagen (2025:400) 3 kap. 1 §, Karnov (JUNO) (besökt 2026-04-11).

⁴⁶ Leviner, Pernilla, Holappa, Tim, *Barns villkorade rätt till skälig levnadsstandard*, s. 247.

⁴⁷ Jfr Tim Holappa, *Barns rätt till social trygghet och skälig levnadsstandard*, i Karin Åhman, Pernilla Leviner, Kavot Zillén (red.), *Barnkonventionen i praktiken: rättsliga utmaningar och möjligheter*, 2020

levnadsförhållanden.⁴⁸ För barnfamiljer i Sverige finns en rad olika stöd och bidrag såsom barnbidrag, maxtaxa för förskola samt skolmat. Sedan finns det yttersta skyddsnetet, möjligheten att söka ekonomiskt bistånd från socialtjänsten för den som tidigare konstaterat inte kan försörja sig själv.⁴⁹ Den svenska välfärden karaktäriseras av generositet genom bl.a. icke-behovsprövade sociala stöd till stora delar av den befolkningen.⁵⁰ Detta är ett viktigt instrument för att motverka fattigdom.

3.1.1.1 Barns fattigdom

Så vad är innebörden av fattigdom och vilka är konsekvenserna av att ett barn växer upp i detta? Måtten för barnfattigdom utgörs i huvudsak av föräldrarnas resurser, vilket innebär att det blir svårt att med säkerhet dra några exakta slutsatser om barnets situation.⁵¹

Fattigdom anses ofta vara en riskfaktor för barns hälsa och utveckling. Det finns en rad studier som styrker att långvarig fattigdom ökar risken för både sociala och hälsorelaterade problem.⁵² Att barn får komma till tals i en så mycket begränsad utsträckning i biståndsmål, gör att de är i princip osynliga, enligt studier om barns delaktighet i biståndsärenden.⁵³ Detta försvårar ytterligare kartläggningen av barns ekonomiska behov och rätten till ett skäligt liv kan då inte tillgodoses i lika stor utsträckning som det annars hade kunnat göras.

Ett annat begrepp som omfattar fattigdomen i bredare omfattning är socialt utanförskap där hänsyn tas till bristande resurser i flera livsområden. Detta kan t.ex. vara brister i boendemiljö, utbildning, hälsa, politiska resurser och sociala relationer, samt utsatthet för våld. Risken för att ett barn hamnar i socialt utanförskap påverkas i hög grad av vilken socioekonomisk bakgrund föräldern har, vilket korresponderar med tidigare påstående om att barnfattigdomen utgörs huvudsakligen av förälders resurser.⁵⁴

⁴⁸ SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt, s. 1059 ff.

⁴⁹ Leviner, Pernilla, Holappa, Tim, *Barns villkorade rätt till skälig levnadsstandard*, s. 240.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 243.

⁵¹ Jfr Stina Fernqvist, Marie Flinkfeldt, Elisabet Näsman och Christina Ponton Von Gerber, *Barnfattigdom – barnfamiljen och professionellas perspektiv*, 2020 s. 16 ff.

⁵² Stefan Wiklund och David Pålsson, Barn i ekonomisk utsatthet – om barnperspektiv och ekonomiskt bistånd, i Linnéa Bruno och Zulmir Becevic (red.), *Barn & unga i utsatta livssituationer: perspektiv från forskning och praktik*, 2020, s. 59 f.

⁵³ Maria Heimer och Joakim Palme, Rethinking Child Policy Post-UN Convention on the Rights of the Child: Vulnerable Children's Welfare in Sweden, 45 *Journal of Social Policy* 435, 2016.

⁵⁴ Unicef, Socialt skyddsnet, *Barn i socialt utanförskap*.

3.1.2 Försörjningsstöd

Det ekonomiska biståndet i form av försörjningsstöd regleras främst av 12 kap. 1 § SoL enligt följande lydelse:

En enskild som inte själv kan tillgodose sina ekonomiska behov och inte heller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt att få ekonomiskt bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sina levnadskostnader i övrigt.

Den enskilde ska tillförsäkras en skälig levnadsnivå genom biståndet.

En förutsättning för att beviljas försörjningsstödet är att den sökande i enlighet med 12 kap. 3 § är arbetsför, det vill säga att denne är aktivt arbetssökande, det som kallas för att *stå till arbetsmarknadens förfogande*. Av samma bestämmelse framgår att om det finns godtagbara skäl så har den enskilde rätt till försörjningsstödet även om han eller hon inte står till arbetsmarknadens förfogande.

Även om bestämmelsen inte uttryckligen anger att stödet enbart riktar sig till vuxna, kan detta utläsas av 1 § om att ”en enskild som inte själv kan tillgodose sina ekonomiska behov”. Det innebär att bestämmelsen tar sikte på den som förväntas kunna tillgodose sina ekonomiska behov men inte kan göra det.

3.1.3 Föräldrarna primärt och socialtjänsten sekundärt

Av 6 kap. 1 och 2 §1 FB framgår att den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och behov. Utöver detta har vårdnadshavaren ett särskilt ansvar för att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. Därtill har socialtjänsten det yttersta ansvaret för att enskilda, även barn, får det stöd som de behöver. Detta framgår av 2 kap. 1 § och 4 kap. 1 § socialtjänstlagen där det anges att bl.a. att kommunen ansvarar för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda får de insatser som de behöver. Vidare framgår av 2 kap. 2 § att socialtjänsten ska inriktas på att utveckla enskildas och grupperns egna resurser och samtidigt beakta den *enskildes ansvar för sin och andras sociala situation*. Paragrafen ger inte bara uttryck för socialtjänstens inriktning, utan även vägledning för bedrivande av verksamheten. Detta innebär att verksamheten ska beakta den enskildes ansvar för sin egen men också medmänniskors sociala situation. Därav ska socialtjänsten *inte inriktas på att*

ta över detta ansvar, utan snarare på att stötta och utveckla den enskildes resurser till att själv kunna fullgöra sina förpliktelser.⁵⁵

3.1.3.1 Underhållsbidrag

Barn förväntas inte tillgodose sina egna ekonomiska behov, och detta kan motsatsvis utläsas av bl.a. 7 kap FB som reglerar föräldrars underhållsskyldighet, samt artikel 27 i barnkonventionen som anger att föräldrar eller andra ansvariga för barnet har, inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser, huvudansvaret i att säkerställa levnadsvillkoren som är nödvändiga för barnets utveckling.

Där finns en klar och tydlig utgångspunkt avseende föräldrarnas underhållsskyldighet gentemot barnet, samt hur försörjningsstödet utgör det yttersta skyddet å samhällets vägnar för att bevilja den enskilde ekonomiskt stöd. Således har underhållsskyldigheten en väldigt viktig och central funktion i att förstå bedömningen av när en barnfamilj inte beviljas försörjningsstöd och barnet eventuellt kan lida av denna konsekvens.

Singer anför att underhållsskyldigheten mot barn har ur ett historiskt perspektiv länge varit en av familjens viktigaste funktioner. Staten ska inom ramen för sina resurser och i enlighet med nationella förhållanden vidta *lämpliga* åtgärder för att bistå föräldrar och andra ansvariga för barnet att tillgodose en godtagbar levnadsstandard i enlighet med barnets rätt.⁵⁶ Detta innebär att samhällets ansvar i förhållande till barnets ekonomiska angelägenheter är subsidiärt.

Den bestämmelse som utgör grunden för en förälders underhållsskyldighet kan utläsas av 7:1 1 st FB. Enligt denna svarar föräldrar, oavsett om de är vårdnadshavare eller inte, för underhåll åt sitt barn efter vad som bedöms vara skäligt med beaktande av barnets behov samt föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Som huvudregel ska föräldrarna var och en efter sin förmåga ta del i barnets kostnader. Även barnets egna tillgångar får i den mån det är skäligt användas för barnets underhåll.⁵⁷

Av 7:1 2 st framgår att underhållsskyldigheten upphör när barnet fyllt 18 år. Men om barnet går i skolan efter denna tidpunkt så gäller underhållsskyldigheten, så länge skolgången pågår, längst intill dess att barnet fyllt 21 år. Singer anför att det i princip måste vara fråga om

⁵⁵ Se Clevesköld, Socialtjänstlagen (2025:400) 2 kap. 2 §, Karnov (besökt 2026-04-30)

⁵⁶ Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 212 och Leviner, Pernilla, Holappa, Tim, *Barns villkorade rätt till skälig levnadsstandard*, s. 247.

⁵⁷ Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 214–215.

grundutbildning för att rätt till underhållsbidrag ska föreligga. Till detta räknas grundskola, gymnasieskola eller annan jämförlig grundutbildning.⁵⁸

Underhållsskyldigheten för föräldrar sträcker sig så långt att även när den ena föräldern varken bor med barnet eller saknar vårdnaden om denne, så måste den föräldern fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag för barnet till den andra föräldern. Ett underhållsbidrag kan fastställas antingen genom dom eller avtal. Förutsättningarna för underhållsskyldigheten regleras i 7:2 FB.

En förälder skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet, om föräldern

1. Inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet, eller
2. Har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern.

För det fall en förälder bor med barnet men försummar sin försörjningsplikt, kan domstolen fastställa en bidragsplikt för föräldern som i övrigt inte behöver utge bidrag i enlighet med 7:2 (se 7:6 FB).

Om barnet för övrigt bor växelvist hos föräldrarna och är i princip lika mycket hos båda, saknas den förutsättningen om att varaktigt bo hos ena föräldern, vilket innebär att underhållsbidrag inte kan utgå. I stället förväntas båda föräldrarna fullgöra sin underhållsplikt under den tiden för vilken barnet är hos den föräldern.⁵⁹

Slutligen finns även möjlighet för jämkning av underhållsbidraget som fastställts genom dom eller avtal.⁶⁰ Det anpassas kontinuerligt till de ändringar i penningvärdet i enlighet med bestämmelserna i *indexlagen*, vilket i sin tur innebär att det även följer ändringarna i prisbasbeloppet.⁶¹

3.1.3.2 Underhållsstöd

Här inträder samhällets stöd till ensamföräldrar. Underhållsstödet regleras främst i socialförsäkringsbalken (2010:110) 17-19 kap. Stödet erhålls genom att boföräldern upprättar en ansökan som handläggs hos Försäkringskassan.

⁵⁸ Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 214–215.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 220.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 222.

⁶¹ Lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag.

Om ansökan i stället avser ett förlängt underhållsstöd efter att barnet har fyllt 18 år, kan det upprättas av barnet själv i egenskap av studerande.⁶²

Enligt 18:20 SFB delas underhållsstödet in i tre delar beroende på barnets ålder som är följande.

- 1673 kronor per månad till och med månaden då barnet fyller 7 år,
- 1823 kronor per månad från den månad efter då barnet fyllde 7 år till dess att barnet fyllt 15 år
- 2223 kronor per månad efter den månad då barnet fyllde 15 år

Förmånstiden för underhållsstöd regleras i 18:2 och 18:13 SFB som innebär att stödet lämnas från och med månaden efter den månad då föräldrarna har flyttat isär eller rätt till stöd i övrigt har uppkommit. Rätten till stödet gäller till och med den månad då barnet har fyllt 18 år. Om barnet studerar på grundskole- eller gymnasienivå ska underhållsstödet dock utgå till dess att barnet fyllt 20 år (jfr FB upp till 21 år).

För att sammanfatta ordningen kan sägas att föräldrarna först ska försöka komma överens i enlighet med FB. Det är oftast först när detta inte går som reglerna i SFB inträder. Notera dock att SFB kan användas parallellt med FB på så vis att boföräldern vänder sig till Försäkringskassan när den bidragsskyldige föräldern inte kan betala underhållsstödet i enlighet med FB. För övrigt kan den bidragsskyldige föräldern antingen betala underhållsstödet löpande direkt till boföräldern, alternativt återbetala i efterhand till Försäkringskassan efter att de gjort utbetalningar till boföräldern eller barnet.

3.1.4 Vägledning

Trots vikten av att självmant uppdatera sina riktlinjer och handböcker enligt tidigare avsnitt (2.4.4), så har Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd (SOSFS 2013:1) inte uppdaterats i någon större mening vad gäller principen om barnets bästa, sedan den publicerades den 1 januari 2013. Syftet med de allmänna råden är att ge yrkesverksamma såsom jurister och socionomer rekommendationer till stöd för bedömningen i vissa fall av den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2025:400)⁶³.

Så vad säger Socialstyrelsens handbok om situationen där föräldern som är underhållsskyldig, inte fullgör denna skyldighet gentemot sitt barn? Jo, om det är så att barnet fyllt 18 men inte 21 år och nämnden inte förmår föräldern

⁶² Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 225.

⁶³ Socialstyrelsen.se – 2013:1 om ekonomiskt bistånd

till att fullgöra denna skyldighet, så bör nämnden själv överväga att utge bistånd direkt till barnet utifrån ålder och mognad.⁶⁴ Då kanske man undrar vad nämnden bör göra om barnet är under 18 år? Det finner vi inget svar på i handboken. Även det faktum att mognad bör beaktas när barnet i fråga är mellan 18 och 21 år kan tyckas vara märkligt. Det vore mer överensstämmande om rekommendationen om att beakta mognaden riktar sig till barn som är under 18 år (jfr artikel 12 barnkonventionen).

3.2 Praxis

3.2.1 KamR mål nr 528-25

I avsnitt 2.5.2 pratade vi om den situationen att när barnet fyllt 18 men inte 21 år så kan denne beviljas ekonomiskt bistånd i det fall att föräldrarna inte kan fullgöra sin underhållsskyldighet. Det finns ett avgörande från Kammarrätten i Göteborg som behandlade just denna fråga nyligen.

Frågan i målet var om barnet, som vid tiden för sina ansökningar om ekonomiskt bistånd var 18 år gammal, studerande och hade eget boende, var berättigad sökt bistånd. Eftersom han var under 21 år och studerade så hade föräldrarna som utgångspunkt en underhållsskyldighet gentemot honom (se FB 7 kap. 1 § 1-2 st).

Utredningen i målet gav stöd för att han tidigare hade placerats akut på ett HVB-hem år 2022, efter att det framkommit uppgifter om att han utsatts för våld av sin pappa. Uppgifterna hade han vidhållit sedan dess och någon kontakt med pappan fanns inte fram tills att han hade sökt aktuellt bistånd. Kammarrätten ansåg att uppgifterna om hans våldsutsatthet kan utgöra skäl för att frångå kravet om pappans underhållsskyldighet vid behovsbedömningen.

Vidare hade sonen uppgett att relationen till mamman var acceptabel samt att han spenderar tid med henne när han är ledig. Det hade även framkommit att sedan några månader tillbaka driver sonen och mamman ett kommanditbolag tillsammans. Därmed antogs de ha gemensamma ekonomiska förehavanden. I sammanhanget hade sonen inte inkommit med underlag som stödjer uppgifterna om att hans mamma inte skulle kunna fullgöra sin lagstadgade underhållsskyldighet.

Kammarrätten anför att även det förhållandet att mamman skulle ha ekonomiska svårigheter förändrar inte bedömningen, eftersom hon å sina

⁶⁴ SOSFS 2013:1 s. 18.

vägnar skulle kunna söka bistånd för att på så sätt fullgöra sin underhållsskyldighet.

Detta mål visar hur långtgående underhållsskyldigheten för föräldrarna sträcker sig i förhållande till barnet. Det krävs något så allvarligt som att barnet blivit utsatt för våld samt att barnet distanserat sig och även vidhållit sina uppgifter, för att kammarrätten skulle bortse från pappan i behovsbedömningen. Men även då förblir underhållsskyldigheten i princip oföränderlig, i den mening att fokus bara skiftar till den andra föräldern, som i detta fall mamman.

Ett annat problem är om mamman inte skulle vilja söka bistånd för att fullfölja sin underhållsskyldighet. Riskerna finns att sonen hamnar mellan stolarna för något han själv inte kan råda över. I en sådan situation finns dock möjligheten för sonen att vända sig till tingsrätten för att stämma mamman, om hon inte kan leva upp till sin försörjningsskyldighet. Beroende på vilket belopp som söks i stämningen, utgår en viss ansökningsavgift (900 kronor eller 2800 kronor)⁶⁵.

3.2.2 RÅ 1995 ref 79

Nu vet vi hur det kan se ut och vilka krav som uppställs när barnet fyllt 18 men inte 21 år. Men om barnet eller barnen är under 18 år och föräldern varit försumlig i att bidra till sin egen och familjens försörjning på så sätt som försörjningsstödet förutsätter? Är det rimligt att hela familjen inklusive barnen drabbas av nekat bistånd till följd av ena förälderns misskötsamhet i att stå till arbetsmarknadens förfogande? Detta är den situation som nästa mål hanterar.

Målet tar sikte på i vilken mån familjens rätt till bistånd enligt socialtjänstlagen påverkas när N (make) har sökt bistånd men H (makan) inte har stått till arbetsmarknadens förfogande under samma period som sökt bistånd skulle utgått för.

Regeringsrätten anför att den som är arbetsför och som kan beredas lämpligt arbete är berättigad till bistånd endast tillfälligt och till dess han själv kan klara sin försörjning. Av praxis anses att en förutsättning för att bistånd ska utgå är att den biståndssökande står till arbetsmarknadens förfogande (jfr 12 kap. 3 § socialtjänstlagen [2025:400]).

Konsekvensen av den föreskrivna underhållsskyldigheten i äktenskapsbalken samt föräldrabalken gentemot maken och minderåriga barn blir att om en person med sådan underhållsskyldighet underlåter att stå till

⁶⁵ Förordning (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna.

arbetsmarknadens förfogande, att rätten till bistånd kan inskränkas även för övriga familjemedlemmar.

H antas skulle ha kunnat beredas förvärvsarbete under den period för vilken hon var bortrest (utan giltiga skäl), och därigenom varit i stånd att bidra till försörjning av familjen. På så sätt har hon försummat sin rätt till försörjningsstödet för den perioden. Regeringsrätten anför vidare att H:s underhållsskyldighet beträffande övriga familjemedlemmar får anses primär i förhållande till familjemedlemmarnas rätt till bistånd enligt socialtjänstlagen. Detta innebär att vid bedömningen av deras rätt till bistånd bör beaktas även den inkomst som H skulle ha kunnat förvärva om hon stått till arbetsmarknadens förfogande för den i målet aktuella perioden.

Även här gör Regeringsrätten dock en helhetsbedömning. De förklarar att H:s underlåtenhet i att stå till arbetsmarknadens förfogande bör, med hänsyn till vad som *i övrigt är upplyst om familjens inkomster och utgifter medföra* – att familjemedlemmarnas rätt till bistånd bortfaller. Här gör de alltså inte lika strikt bedömning som kammarrätten gjorde tidigare. Regeringsrätten visar att de beaktat alla omständigheter i övrigt, varför den samlade bedömningen innebar att rätten för bistånd till hela familjen bortfaller som utfall.

Slutligen anför Regeringsrätten att eftersom det inte varit fråga om något akut hjälpbehov så har N inte varit berättigad till det sökta biståndet (jfr KR 6003-24 samt RÅ 1995 ref. 56 om nödbistånd).

Detta är ett mycket viktigt rättsfall eftersom det är det enda från högsta instans som behandlar specifikt frågan om när en familj med minderåriga barn förlorar rätten till bistånd till följd av den vuxnes (genom att inte ha stått till arbetsmarknadens förfogande).

Detta mål illustrerar hur principen om barnets bästa i svensk socialrätt förändrar inte bedömningen av om det överhuvudtaget kan finnas en rätt för barnet till bistånd. Rätten till bistånd i detta fall bedöms i förhållande till hela hushållet och kan ses som ett utflöde av föräldraansvaret. Detta innebär att när föräldern ansöker om biståndet för sig och sina barn så bedöms hushållet som en enhet för sig och prövningen görs inte i förhållande till varje individ.⁶⁶

Slutligen ska en helhetsbedömning göras där bl.a. intäkter och utgifter beaktas på så sätt att beslutsfattaren kan försäkra sig om att familjen inte hamnar i nöd.

3.2.3 KamR mål nr 1714-24

⁶⁶ Leviner, Pernilla, Holappa, Tim, *Barns villkorade rätt till skälig levnadsstandard*, s. 254.

Detta mål behandlar ekonomiskt bistånd för skälig boendekostnad och hyresskuld. AA hade fått fyra månaders rådrum av nämnden för att sänka sin boendekostnad eftersom denna bedömdes vara för hög i förhållande till hushållets storlek. AA överklagade och yrkade att nämndens beslut om rådrum för att sänka boendekostnaden ska upphävas samt att han ska beviljas sökt bistånd för hyresskuld motsvarande en månadshyra.

AA anförde följande. Han har bott i sin lägenhet sedan 2006 och har tidigare inte varit i behov av bistånd förrän på senare tid på grund av försvårade ekonomiska omständigheter. Vidare om hyresskulden inte täcks så kommer detta leda till beslut om avhysning. Avhysningen kommer medföra allvarliga sociala konsekvenser för honom och hans barn.

Nämnden anförde att ett undantag från krav på att sänka boendekostnaden ska göras om det finns särskilda omständigheter som innebär att kravet skulle medföra mycket negativa sociala konsekvenser. I detta fall bedömdes att det inte råder några särskilda omständigheter som möjliggör att undantag kan göras. Vad gäller barnets bästa får beslutet anses ha fattats i enlighet med detta genom beviljandet av rådrummet. Angående hyresskulden kan denna inte beviljats när förutsättningarna för ekonomiskt bistånd för samma period inte är uppfyllda. Om AA vräks så har barnet fortfarande tillgång till sitt andra hem hos den andra föräldern som barnet växelvist bor hos. Således anses barnets behov av bostad om AA blir avhyst anses tillgodosett.

Vad gäller bedömningen och intresseavvägningarna av barnets bästa anförde nämnden väldigt kortfattat om hur det har beaktats i bedömningen trots att familjen i fråga bott i sin bostad i nästan 20 år och anført att de riskerar vräkning samt att bostaden utgör ett hem för ett minderårigt barn.

Förvaltningsrätten börjar med att konstatera att frågan om AA har rätt till försörjningsstöd är inte avgörande för frågan om han har rätt till bistånd avseende hyresskuld för samma månad. Vid bedömningen av rätten till bistånd för skulder ska nämnden göra en individuell prövning (SOSFS 2013:1).

Vidare anför förvaltningsrätten att AA har ett minderårigt barn som växelvist bor hos honom och barnets andra förälder. AA:s bostad utgör således ett av barnets två hem. Barn har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv men även sitt hem (art 16 barnkonventionen). I fråga om barnrättsperspektivet har nämnden endast anført att den andre föräldern kan tillgodose barnets behov av bostad om AA blir avhyst från sin bostad. Även om nämnden i sin bedömning finner att barnet fortfarande har en bostad efter avhysningen, så innebär samma beslut att barnet måste lämna sitt ena hem. Mot denna bakgrund har nämnden genom att enbart hänvisa till detta som skäl, inte anses ha gjort en tillräcklig utredning av barnets bästa såsom socialtjänstlagens 1 kap. 2 § (motsvarande nuvarande socialtjänstlagens 3 kap. 1 §).

Mot bakgrund av att det förekommit motstridiga uppgifter samt att barnets bästa inte utretts i tillräcklig utsträckning så beslutade förvaltningsrätten om att upphäva nämndens beslut och återförvisa målet till nämnden för vidare bedömning. Nämnden överklagade förvaltningsrättens dom endast i den del som avsåg beräkningen av den skäligen boendekostnaden

I detta mål är kammarrättens domskäl inte av någon större betydelse. Vad som däremot blir intressant är att nämnden inte överklagade förvaltningsrättens dom i den del som avsåg återförvisning för avhysning samt bedömningen av barnets bästa. Detta innebär att nämnden gjorde en ny prövning och en ny bedömning av barnrättsperspektivet. För övrigt kan nämnas att kammarrätten gav nämnden bifall för deras beräkning av skälig boendekostnad.

4 Vårdnadstvister

4.1 Lagar

När det kommer till vårdnadstvister ser det annorlunda ut vad gäller bedömningen av barnets bästa. Här räcker det inte med att barnets bästa enbart *beaktas*, utan det ska även vara *avgörande* vid alla frågor som berör vårdnad, boende och umgänge. Detta framgår uttryckligen av 6 kap 2 § a FB. Även här saknas möjlighet att helt objektivt fastställa vad som anses vara barnets bästa. Det är därför ytterst domstolens respektive socialnämndens uppfattning, antaganden och bedömning som blir det avgörande i målet.⁶⁷ Föräldrabalkens regler är nära sammankopplade med äktenskapsbalkens, eftersom barnets skydd även tillgodoses inom ramen för den lagstiftningen i förhållande till föräldrarna. Detta kommer att behandlas närmare längre fram i kapitlet.

4.1.1 Barnets bästa - avgörande

6 kap. 2 a § FB fick sin nuvarande lydelse genom reformen av vårdnadsreglerna år 2021. Denna förändring var till följd av att den tidigare lydelsen inte ansågs tillräckligt tydlig. Till skillnad från den tidigare lydelsen som enbart omfattade barnets bästa i förhållande till beslut som berör barnet, tar den nya lydelsen även sikte på alla övriga åtgärder som kan bli aktuella vid handläggningen av vårdnads-, boende- och umgängestvister.⁶⁸

Vidare framgår av propositionen till 6 kap. 2 a § FB att det inte finns några andra intressen som kan gå före barnets bästa såsom exempelvis rättvisa mellan föräldrarna och en förälders behov av kontakt med barnet. Andra hänsyn kan tas med i övervägandena, men i slutändan är det barnets bästa som är avgörande för utfallet.⁶⁹ Effekten av bestämmelsen blir även att barnets bästa ges en ännu mer central roll än vad artikel 3.1 i barnkonventionen innebär.⁷⁰ Barnets bästa behöver inte vara *avgörande* i artikelns mening såsom det är enligt Föräldrabalken⁷¹. Här finns alltså ett skydd för barnet i FB som barnkonventionens artikel 3.1 inte innefattar. Detta visar hur lagstiftaren

⁶⁷ Prop. 1997:98:7 s. 104.

⁶⁸ Prop. 2020/21:150 s. 39 ff.

⁶⁹ Prop. 2005/06:99 s. 85.

⁷⁰ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 99.

⁷¹ *Ibid.*, s. 96.

ser med större allvar på vikten av att barnets bästa ska vara ledande vad gäller frågor av mer ingripande karaktär.

4.1.1.1 *Utgångspunkter i bedömningen av barnets bästa*

Den allmänna utgångspunkten för bedömningen av vad som är barnets bästa görs utifrån att barnet har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. För att detta krav ska anses uppfyllt ska föräldern anses vara en lämplig vårdnadshavare genom att kunna tillgodose barnets grundläggande behov. Motsatsvis ska en förälder som inte kan tillgodose de grundläggande behoven hos barnet inte anförtros vårdnadsansvaret.⁷²

Men barnets rätt till god omvårdnad, trygghet och en god fostran ger oftast inte tillräcklig god vägledning vid avgörandet av en vårdnadsrelaterad tvist, eftersom föräldrarna var för sig kan upprätthålla detta. Lagen lyfter därför fram ytterligare omständigheter som ska tillmätas betydelse i frågor om vad som utgör barnets bästa.⁷³ En av faktorerna som särskilt beaktades vid avgörandet av vad som är barnets bästa vid en vårdnadstvist var barnets behov av en nära och god kontakt med föräldrarna.⁷⁴

Sedan lagändringen 2025 framgår dock inte längre av lagtexten om barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Men trots detta ligger fortfarande ett intresse för domstolen att fortsättningsvis väga in den omständigheten i bedömningen av barnets bästa.⁷⁵ Detta innebär att 6:2 a FB ska inte ses som en uttömmande lista, utan snarare som exempel på relevanta omständigheter som ska vägas in när det ska fastställas vad barnets bästa är i det enskilda fallet.⁷⁶ Härvid kan nämnas att barnets rätt till kontakt med båda föräldrarna är en grundläggande rättighet enligt barnkonventionens artiklar 9 och 18. Barnets egen vilja ska i sammanhanget också tillmätas betydelse för bedömningen av kontakten med föräldrarna.⁷⁷

⁷² Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 157.

⁷³ Ibid.,

⁷⁴ Prop. 1990/91:8 s. 37 ff.

⁷⁵ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 92

⁷⁶ Prop. 2024/25:10 s. 75 f.

⁷⁷ Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, s. 158.

4.1.1.2 *Vårdnaden – gemensam eller ensam*

Av 6 kap. 5 § första stycke kan utläsas att oavsett hur vårdnaden är uppdelad vårdnadshavarna sinsemellan, dvs. vare sig barnet står under vårdnaden av båda föräldrarna eller bara den ena, så kan frågan om vem som ska vara vårdnadshavare prövas av domstolen. Av andra stycket framgår att rätten ska, vid bedömningen av om föräldrarna ska ha gemensam vårdnad eller om en av dem ska ha ensam vårdnad, fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar för barnet. I detta sammanhang är det inte vara avgörande hur bra kontakten ser ut mellan föräldrarna, utan i vilken mån de kan lösa frågor som för barnet innebär positivt samarbete, dvs. utan att föräldrarnas agerande påverkar barnet negativt⁷⁸.

Enligt tredje stycket ska frågor om ändring i vårdnaden prövas på talan av en av föräldrarna eller båda. Dock får rätten i mål om äktenskapsskillnad, utan yrkande av parterna, besluta att en av föräldrarna ska ha ensam vårdnad, om det är uppenbart att en gemensam vårdnad inte är förenlig med barnets bästa.

4.1.2 *Vägledning*

En handbok för riktlinjer om vad som är barnets bästa i vårdnadstvister finns inte i någon direkt mening. Men eftersom begreppet våld har en så central betydelse i förhållande till bedömningen om ett barn kan fara illa, så finns en del riktlinjer om vad som kan utgöra våld i dess olika former. Varför våld tas på så stort allvar är för att det har mycket allvarliga konsekvenser för ett barn, både på kort och lång sikt.⁷⁹

Av förädrabalkens 6 kap. 2 a § som tidigare nämnts, framgår en del omständigheter som utgångspunkter för bedömningen såsom risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för våld eller annat övergrepp, eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa. Självklart är detta ingen uttömmande lista på hur ett barn kan fara illa⁸⁰.

Rent faktiskt behöver barnet inte fara illa. Det räcker med att det finns en risk att barnet utsätts för våld eller andra kränkningar för att rekvisitet ska vara uppfyllt. Detta innebär att en riskbedömning måste först göras. Denna riskbedömning som domstolar och socialtjänster måste göra ska grundas bl.a.

⁷⁸ Se Oldenstedt, Förädrabalken (1949:381) 6 kap. 5 §, Karnov (JUNO) (besökt 2026-05-01).

⁷⁹ Prop. 2024/25:10 s. 18.

⁸⁰ Ibid., s. 17.

på det som är utrett om tidigare inträffade händelser men även andra faktiska omständigheter.⁸¹

En annan sak som utgör en viktig utgångspunkt för bedömningen av vad som är barnets bästa är den omständighet att ett barn mår bra av kontinuitet och inte ska fräntas från sina invanda miljöer och rutiner oskäligt. Detta kallas *kontinuitetsprincipen*. En princip som inte uttryckligen framgår av lagtext men som kan utläsas i praxis från HD.⁸² Här lyfter HD särskilt att i förarbetena till 6 a § FB:s vårdnadskapitel uttrycks att domstolen har att väga barnets behov av en god relation till båda föräldrarna mot dess behov av kontinuitet och stabilitet i sin tillvaro.⁸³

Det kan sägas finnas mer saklig vägledning och riktlinjer vad gäller bedömningen av barnets bästa i vårdnadsfrågor. Att både lagtexten och förarbetena uttryckligen lyfter fram våld som en central faktor ger ett tydligare ramverk för att avgöra när ett barn har farit illa eller annars kan riskera att fara illa.

4.1.3 Äktenskapets betydelse

Historiskt sett har äktenskap haft en stor betydelse för samhällets syn på barnet. Under en lång tid fick de som föddes utanför äktenskapet benämningen ”oäkting”. Att vara oäkting innebar mindre rättigheter jämfört med ett barn som föddes inom äktenskapet. Sedan snart 70 år gör vi i Sverige ingen skillnad mellan barn som är födda inom eller utanför äktenskap. Trots denna omständighet kan särskilt nämnas att äktenskap fortfarande har en stor betydelse inom den svenska familjerätten. Barnet ska exempelvis fortfarande stå under båda föräldrarnas vårdnad även om de genomgår en äktenskapsskillnad. Ansvaret för att döma till äktenskapsskillnad ligger hos tingsrätten. Därutöver måste rätten enligt deras skyldighet i domen om äktenskapsskillnad även påminna föräldrarna om att vårdnaden fortsatt är gemensam enligt 6 kap. 3 § FB. För övrigt regleras äktenskapsfrågor i äktenskapsbalken (SFS 1987:230 ÄktB).⁸⁴

4.1.4 Äktenskapsskillnad

Som huvudregel upplöses ett äktenskap antingen genom äktenskapsskillnad eller genom att den ena maken dör. Men även under sådana omständigheter som primärt riktar sig mot de vuxna sinsemellan, har äktenskapsbalken

⁸¹ Prop. 2024/25:10 s. 18.

⁸² NJA 1992 s. 93 s. 107.

⁸³ Prop 1990/91:8 s. 61.

⁸⁴ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 92.

skyddsregler för att barnet inte ska fara illa som konsekvens av äktenskapets upplösning.

Om makarna exempelvis inte är överens om att skiljas, eller om någon av dem bor med ett barn som är under 16 år, måste äktenskapsskillnaden föregås av en så kallad *betänketid* som löper i sex månader från det att talan om äktenskapsskillnad väcktes i domstol. Detta innebär att domstolen förklarar målet som vilande under hela den perioden. Om makarna, efter att betänketiden har löpt ut, fortfarande vill skilja sig, måste de inkomma till domstolen med ett särskilt yrkande för att domstolen ska slutligen döma till äktenskapsskillnad.⁸⁵

På vilket sätt gynnas barnet av att föräldrarna, även när de kanske är överens om att skiljas, ändå måste genomgå betänketid? Familjen anses på sätt och vis ofullständig när den har genomgått en äktenskapsskillnad och således kan barnet vara sårbart. Lagstiftaren vill därför skydda barnet från risken att föräldrar tar förhastade beslut om äktenskapsskillnad genom införandet av villkoret om betänketid.⁸⁶

4.2 Praxis

4.2.1 NJA 2007 s. 382

Detta mål från Högsta domstolen tar sikte på den omständighet att föräldrarnas samarbetsproblem är av sådan grad att en gemensam vårdnad inte kan anses förenligt med barnets bästa.

Även tingsrättens och hovrättens bedömningar kommer att redovisas i syfte att öka förståelsen för målets kontext och belysa hur omständigheterna har bedömts i förhållande till bestämmelsen i 6 kap. 5 § FB genom hela rättsprocessen.

J.S (pappan) och L.S (mamman), som varken varit gifta eller samboende med varandra, hade det gemensamma barnet T.S. Pappan hade i en stämningsansökan yrkat att dottern skulle bo tillsammans med honom samt att, innan dess hon flyttat ihop med honom, skulle ha viss närmare angiven rätt till umgänge med honom i tre veckor. Mamman bestred yrkandena och medgav endast umgänge under dagtid. Mamman yrkade vidare i första hand om ensam vårdnad och i andra hand att dottern skulle bo tillsammans med henne.

⁸⁵ Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*, s. 92.

⁸⁶ Prop. 1973:32 s. 111.

Gällande yrkandet om ensam vårdnad anförde mamman bl.a. följande. Det föreligger stora samarbetssvårigheter mellan parterna. De har processat i ett tidigare tvistemål om barnet och som pågick i 18 månader. De samarbetssvårigheter som legat till grund för hennes talan är att parterna haft 10 samarbetsamtal. Parterna var inte ense om och när samt vilket daghem barnet skulle börja på. Även klädval till barnet är parterna oense om. Det byts kläder ständigt mellan barnets vistelser hos föräldrarna. Parterna talar för övrigt inte med varandra i telefon utan via sms och e-post.

Pappan hade i sin tur anført bl.a. följande. En gemensam vårdnad och utökat umgänge i form av växelvist boende är förenligt med vad som är bäst för dottern. Han är lika lämplig som mamman som vårdnadshavare. De meningsskiljaktigheter som funnits har till stor del lösts med undantag av umgängesfrågan. Objektivt kan man se att dottern mått bra av umgänge med honom. Hennes fysiska och psykiska utveckling har följt den gängse utvecklingen. Även den omständighet att föräldrarna bor nära varandra skulle innebära att ett växelvist boende inte utesluter dotterns dagis eller kamraterna i området. Dessa omständigheter leder till en naturlig uppväxt med båda föräldrarna vilket är viktigt för dotterns hälsa och utveckling. Ensam vårdnad är därför inte förenligt med dotterns bästa och mamman inser inte detta.

Tingsrätten beslutade att vårdnaden om dottern skulle alltjämt tillkomma föräldrarna gemensamt med motiveringen att samarbetssvårigheterna inte är så stora att det skulle vara bäst för barnet att den gemensamma vårdnaden upplöses. Vad gäller umgänge med pappan bedömdes det bästa för dottern att ha rätt till umgänget vartannat veckoslut jämna veckor från torsdag eftermiddag till måndag förmiddag. Men båda parterna överklagade domen i hovrätten.

Av utredningen i hovrätten framkom uppgifter om att pappan brukar bli aggressiv redan när mamman ber om stöd i enkla vardagsfrågor kring dottern, varför hon endast kommunicerar via sms eller mejl. Vidare har pappan smutskastat mamman på deras gemensamma arbetsplats och även anlitat en person för att ta reda på hur mammans schema ser ut vid den universitet hon börjat studera vid, detta efter att hon tagit tjänstledigt från arbetet.

Pappan i sin tur menar att han har respekt för mamman i hennes roll som förälder, men att han inte respekterar hennes förskjutning av honom som pappa då detta saknar barnfokus. Han menar att han visst kan samarbeta kring dottern men att mamman inte vill kommunicera, varför de skickar sms och mejl i vänlig ton till varandra. Han förnekar att han skulle ha smutskastat mamman eller att ha anlitat någon för att ta reda på hennes schema på universitetet.

En viktig notering i detta sammanhang är att lydelsen för 6 kap. 2 a § första stycket i FB (1998:319) vid tidpunkten för tingsrättens avgörande var som följande.

Barnets bästa skall komma *i främsta rummet* vid avgörande enligt detta kapitel av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge.

Efter ändringen som trädde i kraft den 1 juli 2006 var lydelsen för samma bestämmelse första stycket vid tidpunkten för hovrättens avgörande som följande.

Barnets bästa skall vara *avgörande* för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.

I sin bedömning konstaterar hovrätten att de, i likhet med tingsrätten, inte finner att det framkommit eller ens påstås att någon av föräldrarna är olämplig som vårdnadshavare. Frågan blir därför om det, såsom mamman gjort gällande, föreligger samarbetsproblem i sådan utsträckning att det därför är bäst för barnet att den gemensamma vårdnaden upplöses och mamman ensam tillerkänns vårdnaden. Hovrättens samlade bedömning mot bakgrund av det som framkom i utredningen blev således att tingsrättens dom ändras till den del som avser vårdnaden på så sätt att mamman beviljas ensam vårdnad. Vid detta lag kan särskilt framhållas att varken tingsrätten eller hovrätten refererade till 6 kap. 2 a § FB i sina domskäl.

Slutligen kom frågan upp i HD och där blev huvudfrågan i målet om parternas samarbetssvårigheter är sådana att fråga om gemensam vårdnad om dottern får uteslutas (även nya yrkanden kring umgänget).

HD börjar först med att konstatera att ändringarna i FB:s bestämmelser om vårdnad, boende och umgänge (se prop. 2005/06:99) syftar främst till att förstärka barnrättsperspektivet. Vidare understryks att den ändrade lydelsen avsåg enbart att principen om att barnets bästa ska vara *avgörande* skulle komma till än klarare uttryck i lagtexten. Principen om att barnets bästa ska vara *avgörande* i frågor om vårdnad, boende och umgänge betonades dock redan i 1998 års vårdnadsreform, detta i samband med att portalparagrafen 6:2 a infördes. Därvid skall enligt samma bestämmelse fästas avseende särskild väd gällande barnets behov av en nära och god kontakt med föräldrarna.⁸⁷

6 kap. 5 § ska också beaktas i prövningen som sker om vårdnaden ska vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna. Rätten ska fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i de frågor som rör barnet. Här gör HD tydligt att 6:2 a FB är utgångspunkten trots att huvudfrågan gäller

⁸⁷ Jfr avsnitt 4.1.1.1 om bedömning av en nära och god kontakt med föräldrarna, som inte framgår av 6:2 a FB nuvarande lydelse

partnernas samarbetsvårigheter som primärt är hänförlig till 6:5. Man kan säga att 6:5 utgör en slags vägledning i bedömningen av barnets bästa i förhållande till föräldrarnas förmåga i att samarbeta vad gäller frågor som rör barnet.

HD gör bedömningen att en gemensam vårdnad förutsätter att det finns en *realistisk* möjlighet för föräldrarna att gemensamt och inom rimlig tid lösa de frågor som rör barnet. De ska dessutom kunna hantera delade meningar som kan finnas utan att det regelmässigt kräver hjälp utifrån för föräldrarnas beslutsfattande och utan att det leder till ständiga konflikter som drabbar barnet. Den gemensamma vårdnaden kräver således att föräldrarna har förmåga till att ta gemensamt ansvar.

Sammanfattningsvis konstaterar HD att parterna haft konflikter av varierande art och omfattning sedan dotterns födelse och att de inte kunnat lösa frågor om vårdnad, boende och umgänge på egen hand, samt att rättsliga processer pågått sedan dottern var fyra månader gammal. Vidare har det framställts nya yrkanden avseende umgänget i HD, vilket väl illustrerar parternas problem med att få till ett fungerande samarbete. Samarbetsproblemen bedöms mot denna bakgrund vara av sådan omfattning att gemensam vårdnad inte kan anses vara bäst för dottern. HD fastställde därför hovrättens dom i den del som avser mammans rätt till ensam vårdnad.

4.2.2 NJA 2024 s. 480

Omständigheten som detta mål tar sikte på är om vårdnaden kan förflyttas från vårdnadshavaren till den andra föräldern, eftersom vårdnadshavaren inte tillgodosett barnets rätt till umgänge med den andra föräldern, dvs. en förflyttning från den ena förälderns ensamma vårdnad till att det blir den andra förälderns ensamma vårdnad.

I hovrätten blev pappan beviljad ensam vårdnad som mamman tidigare varit anförtrodd. Men mamman överklagade och yrkade i HD att hon skulle anförtros ensam vårdnad om barnen J och T. Pappan ansåg att yrkandet skulle avslås och yrkade för egen del bl.a. för det fall att HD beslutade om att mamman skulle ha ensam vårdnad, att barnen tillerkänns rätt till umgänge med honom enligt särskild anvisad tid.

Under målets handläggning hade HD uppdragit åt Familjerätten i Piteå kommun, i samråd med Familjerätten i Norrköpings kommun, att genomföra en utredning om vårdnad, boende och umgänge beträffande barnen J och T.

Mamman hade till stöd för sin talan anfört bland annat följande. Parternas separation sedan tidigare var konfliktfylld. Pappan ska ha varit kontrollerande, hotfull och våldsam mot mamman. Vidare är mamman

alltjämt rädd för pappan, varför hon fått sekretessmarkering i folkbokföringen. Det ena barnet, J, är diagnostiserad med autism och har därför ett stort behov av rutiner och förutsebarhet till vardags. En förändring i hans rutiner innebär lång invånning. En överflyttning av vårdnaden skulle inte vara förenlig med deras bästa. Vad gäller umgängesfrågan motsätter sig mamman detta eftersom hon anser att det finns en risk att barnen avslöjar hennes och barnens adress för pappan.

Pappans ställning var som följande. Han förnekar inte att den tidigare relationen varit konfliktfylld, men han har inte varit kontrollerande, hotfull eller våldsam. Mamman har inte medverkat till umgänge vid flertal tillfällen trots tidigare beslut från domstolen. När umgänge väl kommit till stånd har det inte varit några bekymmer.

HD anför principen om att barnets bästa i vårdnadsfrågor ska vara avgörande. Bedömningen ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet. Såväl kortsiktiga som långsiktiga effekter för barnet bör beaktas så långt som möjligt. Vad gäller barns rätt till en nära och god kontakt med båda föräldrarna framhålls särskilt att lagstiftaren utgått från att det utgör en grundläggande del av barns rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran.

Som utgångspunkt förutsätts att barnet har rätt till umgänge med en förälder som barnet inte bor med. Gällande ändring av vårdnaden kan ett skäl för detta vara att den förälder som har vårdnaden brister i sin förmåga att tillgodose barnets grundläggande behov. I bedömningen av detta ska särskilt beaktas om barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna riskerar att inte kunna upprätthållas. Skulle en förälder utan godtagbara skäl motverka barnets rätt till umgänge med den andra föräldern, kan detta utgöra en allvarlig brist i omsorgen om barnet. Det gäller särskilt om barnets rätt till umgänge slagits fast av domstol.

I fråga om vårdnad blev bedömningen följande. Att mamman är rädd och har skyddade uppgifter utgör inte ett över tid tillräckligt skäl för att låta barnens rätt till umgänge stå tillbaka. Även objektivt sett har mamman saknat godtagbara skäl för att inte låta barnen träffa pappan i den omfattning som tidigare beslutats av domstol. Genom att inte medverka till besluten har hon brustit i omsorg om barnen. Hennes tidigare agerande och den inställning som hon redovisat talar för en risk att bristen kommer att bestå. Detta ska väga tungt vid bedömningen av vad som är bäst för barnen J och T.

Barnen har under hela sin levnad bott med mamman. Att plötsligt flytta över hela vårdnaden till pappan skulle på kort sikt innebära stora påfrestningar för dem; särskilt för J som har ett stort behov av kontinuitet och förutsebarhet i sin tillvaro. De långsiktiga fördelarna såsom utveckling av relationen till pappan och hans anhöriga, samt att inte behöva leva med skyddade uppgifter, bedömdes inte väga lika tungt som de kortsiktiga konsekvenserna. Utfallet i

denna fråga blev därför att mamman även fortsättningsvis bör tillkomma mamman ensam.

Vad gäller umgängesfrågan konstaterade rätten att eftersom mamman underlåtit att medverka till det umgänge som beslutats av domstol tidigare, bör hon föreläggas att vid vite lämna J och T på den plats som anvisas inför respektive umgängestillfällena. Vitet motsvarar 5000 kr per barn och umgängestillfälle.

Initialt kan det framstå som att mamman inte bör tillerkännas ensam vårdnad, eftersom hon utan giltiga skäl har begränsat barnens umgänge med pappan. Men efter att HD gjort en helhetsbedömning och vägt in omständigheter såsom ena barnets autism och posttraumatiska stressyndrom, i kombination med en avvägning mellan kortsiktiga och långsiktiga konsekvenser av en överflyttning av vårdnaden, är det skäligt att bedömningen blir att fortsatt ensam vårdnad för mamman är det som är bäst för barnen. Samtidigt har HD reglerat umgängesfrågan genom ett vitesföreläggande som innebär att mamman ska lämna barnen på de platser som anvisas inför umgängestillfällena.

5 Övrig praxis i ljuset av artikel 3

5.1 NJA 2013 s. 1241

I avsnitt 3.4.3 pratade vi om att även om artikel 3 i barnkonventionen inte kan konstateras direkt tillämplig så kan det trots detta användas som stöd i bedömningen. Detta mål illustrerar effektiviteten av artikel 3 och visar hur viktigt det är att använda sig av barnkonventionen i sin bedömning för att stärka argumentationen ytterligare.

Målet behandlar intresseavvägningen av borgenären (Skatteverkets) rätt till utmätningsbar egendom mot gäldenärens rätt att som barnfamilj inte försättas i en alltför svår situation såsom vräkning. Utmätningen ansågs varken gynnande för staten eller samhället i sin helhet utifrån omständigheterna i det aktuella fallet.

Varken tingsrätten eller hovrätten kunde finna lagstöd i att den omständighet att barn påverkas av utmätningen av bostaden kan utgöra en grund i sig för att undvika att familjen vräks (jfr NJA 2010 s. 397 I och II). Därmed ansågs det inte heller finnas tolkningsutrymme för vilken barnkonventionen skulle kunna beaktas.

Så hur resonerade Högsta domstolen? I första hand anförde de vikten av att göra en intresseavvägning i enlighet med artikel 3 i barnkonventionen samt den enskildes rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens enligt EKMR art 8. Europadomstolen har slagit fast att skydd för hemmet är en viktig aspekt av rätten till respekt för privatafären. För att en stat ska undgå ansvar när den inskränker eller fråntar den enskilde rätten till sitt hem krävs att den enskildes processuella rättigheter tillvaratas samt att det kan motiveras också efter en proportionalitetsbedömning i ljuset av artikel 8. I den bedömningen måste beaktas att beröva människor deras bostäder är ett allvarligt ingrepp. Samtidigt måste borgenärens intressen också beaktas i proportionalitetsbedömningen.

Bedömningen i detta fall blev att beräkningarna enligt Kronofogdemyndigheten skulle leda till ett mycket litet överskott efter utmätningen av bostadsfastigheten. Till skillnad från i 2010 års fall finns det också andra utmätningsbara tillgångar såsom lön. Vidare är sökanden staten, dvs. det allmänna. HD ansåg att med hänsyn till gäldenärens ekonomiska förhållanden fanns en påtaglig risk för att det allmänna, efter en försäljning av bostaden och avhysning, kommer behöva hitta en ny bostad åt familjen. Då blir nästa fråga om det finns någon samhällsekonomisk vinst med utmätningen, särskilt eftersom staten inte kommer att få ut någon mer betydande summa efter försäljningen.

HD menar att det måste ifrågasättas om det är proportionerligt att en barnfamilj hamnar på gatan för att staten ska kunna få ut 36.000 kronor, när löneutmätning ändå pågår samtidigt. Att familjen dessutom har två småbarn, varav en är kroniskt sjuk utgör särskilt ömmande omständigheter. De hänsyn som enligt barnkonventionen ska beaktas vid alla myndighetsåtgärder som påverkar barn talar även för att en utmätning av fastigheten under dessa förhållanden inte skulle vara proportionerlig.

HD:s slutsats blev därför att vid en sammanvägd bedömning av samtliga anförda omständigheter är det oproportionerligt i detta fall med åtgärden om att utmäta fastigheten för att staten ska kunna få betalt för sin skattefordran. Utmätningen av fastigheten skulle därför upphävas. Uttryck för saker såsom brist på förtroende för den andra föräldern eller för bristande vilja att vara flexibel eller jämka samman sin uppfattning med den andres kan vara en indikation på att gemensam vårdnad inte är förenligt med barnets bästa. Samtidigt behöver en konflikt mellan föräldrarna inte betyda att gemensam vårdnad bör uteslutas, om dessa konflikter kan antas vara av övergående natur och inte bedöms utgöra hinder för ett fungerande samarbete på längre sikt i frågor som rör barnet.

5.2 KamR mål nr 3821-24

Detta mål behandlar principen om barnets bästa i förhållande till skollagens (2010:800) 10 kap. 32 § om rätten till kostnadsfri skolskjuts. Det är av särskilt intresse eftersom förvaltningsrätten i målet anser att det finns tolkningsutrymme för att nämnden ska göra en annan bedömning av barnets rätt till skolskjuts, medan kammarrätten väljer att upphäva förvaltningsrättens dom med den huvudsakliga motiveringen att det saknas tolkningsutrymme för en sådan bedömning som förvaltningsrätten gjort.

Målet tar sikte på frågan om barnets rätt till skolskjuts när föräldrarna bor i två olika kommuner och barnet bor växelvist hos dem. Familjen i fråga hade i sitt överklagande anført att en viktig förutsättning för att barnet fortsatt ska kunna bo hos pappan växelvist är att kommunen där pappan har sin hemvist beviljar barnet skolskjuts från den kommunen till mammans kommun, där barnets skola ligger.

Nämnden hade avslagit familjens ansökan på den grund att skolskjuts inte beviljas när den ena vårdnadshavaren bor i en annan kommun. Vidare skulle ett busskort även utgöra en merkostnad för kommunen på ca 7000 kr.

Förvaltningsrättens bedömning var som följande. Avgörandet som ligger närmast för handen för en sådan situation som i nu aktuellt fall är HFD 2014 ref. 34. Av det avgörandet följer att någon rätt till kostnadsfri

skolskjuts mellan skolan i folkbokföringskommunen och bostaden i den andra kommunen inte föreligger. Högsta förvaltningsdomstolens avgöranden är som utgångspunkt vägledande. Eftersom omständigheterna i detta mål är densamma som i HFD 2014 ref. 34 får barnets rätt till kostnadsfri skolskjuts mellan hemkommunen och hemmet i den andra kommunen inte anses föreligga enligt gällande praxis. Däremot får ett avgörande från HFD inte förpliktiga underinstanser att avvika från vid tidpunkten gällande lagstiftning.

Förvaltningsrätten menar att vid tidpunkten för HFD:s avgörande var barnkonventionen inte inkorporerad som svensk lag. I detta fall är det en ny situation som uppkommit och som kan innebära ett annorlunda utfall med hänsyn till nuvarande lagstiftning. Det är detta som förvaltningsrätten har att bedöma utifrån, dvs. i vilken utsträckning tidigare vägledning alltjämt har bäring i denna specifika situation.

Vidare anförs att vid tiden för HFD:s avgörande var barnkonventionen förvisso ratificerad och således var HFD bundet av denna (fördragskonform tolkning). Däremot har HFD i sitt avgörande varken uttryckligen hänvisat till barnkonventionen eller gjort någon bedömning av förenligheten med densamma. Förvaltningsrätten ansåg därför att det ankommer på denne att bedöma huruvida det i enlighet med HFD 2014 ref. 34, efter ikraftträdandet av barnkonventionen, alltjämt kan anses uteslutet att rätten till en kostnadsfri skolskjuts kan föreligga i förevarande fall.

Eftersom barnkonventionens bestämmelser i sig inte kan grunda en rätt till skolskjutsresor, blir frågan närmast om 10 kap. 32 § skollagen, med stöd av barnkonventionen, skulle tillsammans kunna ge utrymme för att bevilja barnet skolskjuts. Förvaltningsrätten valde därför att återförvisa målet till nämnden för att göra en intresseavvägning av samtliga omständigheter mot barnets bästa och sedan bedöma om en sådan rätt skulle kunna föreligga.

Nämnden överklagade förvaltningsrättens beslut och kammarrätten gjorde följande bedömning. Omständigheterna i det nu aktuella målet stämmer väl överens med de i HFD 2014 ref. 34. Av skollagens 1 kap. 10 § framgår att barnets bästa ska vara utgångspunkten i all utbildning och annan verksamhet som rör barnet enligt denna lag.

Eftersom avgörandet i HFD 2014 avgjordes innan barnkonventionen blev svensk lag, var det en fördragskonform som gjordes vid den tidpunkten. I det avgörandet tillämpades skollagen, vilka redan då medförde att barnets bästa var utgångspunkten vid beslutsfattandet. Mot denna bakgrund anser kammarrätten att HFD:s ställningstagande har varit i enlighet med kraven som ställs i barnkonventionen och med beaktandet av barnets bästa.

Vidare anser kammarrätten att förvaltningsrättens slutsats, om att nämnden ska redovisa en utvärdering om vilka intresseavvägningarna som gjorts mot barnets bästa, anses vara alltför långtgående i detta fall. Detta eftersom intresseavvägning kan i första hand ske om det över huvud taget finns något bedömningsutrymme vid beslutsfattandet. Eftersom HFD 2014 ref. 34 redan avgjort denna fråga tidigare och angett att en sådan rätt till skolskjuts inte kan härledas från skollagen, och barnkonventionen inte grundar något rätt till skolskjuts i sig heller, saknas förutsättningar för att pröva om en sådan rätt kan härledas direkt från barnkonventionen.

Mot bakgrund av ovanstående upphävde kammarrätten förvaltningsrättens dom. Kammarrätten konstaterade att nämndens handläggning av barnets rätt till kostnadsfri skolskjuts inte har brutit och därmed har en korrekt bedömning gjorts, varför nämndens beslut fick fastställas.

5.3 NJA 2024 s. 624

I detta mål behandlas bl.a. frågan om hur hänsyn bör tas till barnets bästa när påföljden för en förälder bestäms. Hovrätten hade dömt mamman för grov näringspenningtvätt till 1 år och 6 månaders fängelse. Av hovrättens domskäl framgår ingen närmare bedömning av barnets bästa.

I HD gjordes en betydligt annorlunda bedömning. Av punkt 5 i domskälen framhålls att riksåklagaren anfört att barnets bästa ska vägas in vid bestämmandet av påföljd för en förälder, men att intresset av en effektiv lagföring och en enhetlig rättstillämpning är så tungt i detta fall, varför hovrättens påföljdsbestämning bör stå fast.

HD inleder med att betona att bedömningen ska göras i ljuset av barnkonventionens artikel 3.1. Vid denna avvägning har det sedan länge varit möjligt att beakta att ett fängelsestraff medför negativa konsekvenser för den dömdes barn med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8 BrB om rätten att beakta om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets värde motiverar. Denna punkt innefattar ett s.k. tredjemansskäl som innebär att hänsyn kan tas till att någon annan än gärningsmannen, t.ex. hans eller hennes barn, kan drabbas på ett oproportionerligt eller oskäligt sätt av straffpåföljden (se prop. 1987/88:120 s. 96). I detta avseende ska lagstiftningen tillämpas i ljuset av barnkonventionen. En omständighet som gör artikel 3.1 tillämplig är om en förälder som svarar för ett barns omvårdnad döms till fängelse.

Vidare anför HD att barnets bästa i första hand ska beaktas innebär inte att det alltid ska vara utslagsgivande, utan får snarare balanseras mot andra intressen och rättigheter. Att konventionen använder uttrycket ”i första hand”

kan ses som ett uttryck för att barns intressen annars riskerar att förbises om de inte särskilt uppmärksammas.

En förutsättning för att hänsyn till barnet ska påverka straffvärdet för en förälder är att straffet i sig kan antas utgöra mer påtagliga konsekvenser för barnet. Främst när föräldern är ensam om vårdnaden och riskerar att dömas till fängelse, kan hänsynen till dennes barn få genomslag vid påföljdsbestämmelsen.

HD inhämtade bland annat ett yttrande från en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik. Där framkom att mamman och den tidigare maken har en som var sex år gammal. Relationen präglades av våld mot mamman och sonen. De flyttade från pappan och lever på en annan ort med skyddade personuppgifter som konsekvens av våldsutsattheten. Mamman har därför haft ensam vårdnad om sonen. Sonen har visat på symptom som uppfyller kriterierna för posttraumatiskt stressyndrom. Mamman utgör den primära anknytnings- och omvårdnadspersonen. Att skilja sonen från mamman skulle därmed utsätta honom för ytterligare trauma vilket riskerar att återuppväcka de tidigare trauman. Även den pågående behandlingen, vilken förutsätter mammans delaktighet, skulle inte kunna fortsätta, vilket utgör risker för sonens hälsa och utveckling.

Mot bakgrund av det som anförts gjorde HD följande bedömning. Sonen skulle drabbas oproportionerligt och orimligt hårt om mamman döms till fängelse då han skulle behöva separeras från henne. Därmed ansågs ett fängelsestraff klart oförenligt med barnets bästa. Sammantaget är omständigheterna i målet sådana att även vid beaktande av straffmättningsvärdet finner rätten utrymme för att påföljden ska bestämmas till villkorlig dom.

6 Slutsats

6.1 Syftet med barnkonventionen

Barnkonventionen har onekligen stärkt barns rättsliga ställning på universell plan. Att barnkonventionen blivit alltmer aktuell genom åren samt att den inkorporerats i den svenska lagstiftningen visar på att arbetet för barns och ungas rättigheter fortsatt utvecklats här i Sverige. En viktig omständighet att beakta i sammanhanget är dock att barnkonventionen, enligt både Singer och Gustafsson, i grunden kan förstås som en ambition att säkerställa och upprätthålla barns rättigheter. Det har därför varit av grundläggande betydelse att bestämmelserna är så vagt utformade. Det faktum att samtliga av världens stater, med undantag för en, har ratificerat konventionen kan ses som en indikation på att bestämmelserna utformats för att möjliggöra ett brett internationellt genomslag, vilket samtidigt har skett på bekostnad av artiklarnas materiella reglering, varför de till sin natur är så vagt utformade.

En av de huvudsakliga motiveringarna bakom inkorporeringen av barnkonventionen var att det enligt flera remissinstanser ansågs föreligga brister i genomslaget för barns rättigheter inom svensk rätt. Detta kan till viss del anses stämma i enlighet med undersökningen, då det framkommer en del skillnader i hur de olika instanserna har bedömt barnets bästa samt genomfört intresseavvägningar i sina avgöranden.

Avgörandet rörande barnets rätt till kostnadsfri skolskjuts mellan hemkommunen och hemmet i den andra kommunen illustrerar tydligt hur barnkonventionens bestämmelser är dynamiska och i stor utsträckning beroende av tolkning. Skillnaden mellan förvaltningsrättens och kammarrättens bedömningar visar hur samma omständigheter kan ges olika rättslig betydelse beroende på vilket genomslag barnkonventionen tillmäts i förhållande till den nationella lagstiftningen och praxis. Enligt min mening kan ingen av instansernas bedömningar anses direkt felaktig. Frågan synes snarare vara vilken rättslig effekt barnkonventionen bör ges i relation till svensk lag. Om konventionens tillämpning i alltför hög grad blir underordnad nationell lagstiftning och beroende av nationella tolkningsramar, riskerar själva syftet med inkorporeringen att försvagas. I ett sådant fall kan det ifrågasättas vilket självständigt värde konventionen tillför, om bedömningen av barnets bästa i praktiken ändå ytterst grundas på nationella bestämmelser.

Målet i HD som behandlar vräkning av barnfamilj till följd av utmätning av bostadsfastigheten demonstrerar vikten av att hänvisa till barnkonventionens artikel 3 samt göra en intresseavvägning i det enskilda fallet. Att målet avgjordes innan barnkonventionen blev svensk lag ändrar inget i sak (jfr kammarrättens uttalande om relevansen av HFD 2014 ref. 34 efter

barnkonventionens inkorporering). Här blev det klart att vid en samlad bedömning utgör vräkning en oproportionerlig åtgärd. Vad som särskilt ska fästas avseende vid i detta mål är hur HD stärker argumentationen med stöd av barnkonventionens artikel 3 (samt EKMR art 8).

Min bedömning är att utgången sannolikt hade blivit densamma även om artikel 3 inte uttryckligen hade åberopats. I detta sammanhang fyller dock artikel 3 en viktig funktion som stöd för beslutsfattandet genom att tydliggöra att barnets bästa ska beaktas vid intresseavvägningen. Bestämmelsen bidrar även till att skapa större förutsebarhet och legitimitet i beslutet, inte minst genom att det för borgenären blir tydligare varför en i övrigt berättigad utmätning inte aktualiseras.

Det framstår samtidigt som svårt att motivera en ordning där de konsekvenser som en eventuell vräkning kan få för berörda barn helt lämnas utan avseende vid bedömningen. Även om rättstillämpningen ska präglas av objektivitet och rättssäkerhet, innebär detta inte att omständigheter som rör barns situation saknar relevans i den rättsliga avvägningen. Tvärtom ligger det i linje med principen om barnets bästa att sådana konsekvenser beaktas som en del av en proportionerlig och välavvägd bedömning.

Sammanfattningsvis kan barnkonventionen i grunden förstås som en målsättning, såsom Singer uttrycker. Därtill fyller artikel 3 en viktig funktion som ett kompletterande rättsligt stöd vid beslut som rör barn. Trots att bestämmelserna i konventionen är så vagt utformade med betydande tolkningsutrymme, ligger deras centrala betydelse i kravet på att de intresseavvägningar som artikel 3 förutsätter faktiskt genomförs. Även om utfallet i mål som rör barn inte alltid framstår som tillfredsställande ur ett barnrättsperspektiv så innebär själva skyldigheten att göra en avvägning av de intressen som kan stå i konflikt med barnets bästa ett starkt genomslag för barnrättsperspektivet i beslutsprocessen.

6.2 Principen om barnets bästa i biståndsmål respektive vårdnadstvister

Som tidigare konstaterats så har barnets bästa en begränsad tillämpning inom biståndsmålen på så sätt att barnets bästa i första hand ska beaktas men är inte avgörande i sak. Därtill finns flera regleringar som syftar till att stärka föräldrars ekonomiska förutsättningar att fullgöra sitt försörjningsansvar, däribland underhållsstöd och försörjningsstöd. Mot denna bakgrund kan det anses finnas skäl för en restriktiv tillämpning av biståndsreglerna i situationer där föräldrarnas behov av försörjningsstöd indirekt påverkar barn i det gemensamma hushållet.

Det bör hur som helst framhållas att det är viktigt att bedömningen, så långt det är möjligt och inom ramen för vad som anses skäligt men också processekonomiskt, utreda de positiva samt negativa effekterna som ett beslut kan få och hur det påverkar barnet i fråga. Detta kan i sin tur främja kompensatoriska åtgärder när utfallet för övrigt inte bedöms vara förenligt med barnets bästa. En sådan situation skulle kunna vara när föräldern inte är berättigad till försörjningsstöd men i stället beviljas nödbistånd.

Av RÅ 1995 ref. 79 framgår att den som söker bistånd ska ha gjort allt den kunnat för att själv försöka bidra till sin egen försörjning innan frågan om försörjningsstöd kan komma på tal. Vidare faller försörjningsansvaret primärt alltid på föräldrarna när det är fråga om barn som de ansvarar för i föräldrabalkens mening. Ansvaret är så långtgående att så länge det inte är fråga om en akut situation, så får föräldrarna själva ombesörja eller ta konsekvenserna av uteblivet försörjningsstöd. Det kan sägas att rätten till ekonomiskt bistånd inte får underminera underhållsskyldigheten som föräldrarna uppbär vare sig gentemot varandra som makar eller gentemot barnen.

Ovanstående utgör en viktig punkt för distinktionen mellan föräldrarnas försörjningsansvar och socialtjänstens ansvar för ekonomiskt stöd. Samtidigt som staten har ett intresse av att tillgodose grundläggande välfärdsbehov måste hänsyn tas till den enskildes primära ansvar för sin egen och familjens försörjning. Ett alltför långtgående offentligt försörjningsansvar riskerar annars att motverka incitamenten till självförsörjning och därmed påverka välfärdssystemets långsiktiga hållbarhet.

Att barnets bästa begränsas till att i första hand beaktas i biståndsmål är enligt min mening proportionerligt med beaktande av övriga möjligheter till stöd och resurser för föräldrarna.

Vad gäller vårdnadstvister är barnets bästa i stället avgörande i alla frågor som berör vårdnad, boende och umgänge. Det faktum att skyddet i 6:2 a § FB är mer långtgående än artikel 3 i barnkonventionen är en klar indikation på att den nationella lagstiftningen kan erbjuda ett skydd som är starkare än det som barnkonventionen kunnat erbjuda samt att Sverige är ledande inom arbetet med utvecklingen av barnrätten.

Eftersom besluten i mål om vårdnad rör frågor som i hög grad påverkar barnets livsförhållanden, trygghet och utveckling, är det av ytterst vikt att barnets bästa blir ledande i myndigheternas och domstolarnas beslutsfattande. Barn befinner sig dessutom i en beroendeställning till sina föräldrar där de ofta saknar möjlighet att själva påverka sin situation i samma utsträckning som vuxna. Det kan därför falla naturligt att i mål om bistånd görs inte barnet lika synligt som i mål om vårdnad, mot den bakgrunden att ett beslut i

biståndsmålet typiskt sett inte omfattar lika många omständigheter som i vårdnadsfrågor.

Nästa fråga blir då motsatsvis huruvida det är rimligt att barnets bästa ska vara avgörande inom ramen för vårdnadstvister. Är det skäligt att den nationella lagstiftningen ger barn ett starkare skydd i denna måltyp?

6.3 En skild tillämpning av principen

Är det skäligt att barnets bästa i biståndsmålen ska beaktas i första hand, jämfört med hur det i vårdnadsfrågor i stället ska vara avgörande? I detta sammanhang bör det framhållas att det starkare skyddet i vårdnadsfall vilar på nationell rätt, medan det mer begränsade skyddet har sin grund i barnkonventionen. Att skyddet är starkare i det ena fallet innebär inte nödvändigtvis att skyddet är otillräckligt i det andra. Snarare kan det ses som ett uttryck för att barnrätten har utvecklats längre i det ena avseendet. Som det får uttryckas är en fågel i handen bättre än tio i trädet.

En viktig aspekt i vårdnadsfall är att regleringen främst tar sikte på sådana omständigheter där föräldrar brister genom försummelse, passivitet eller i övrigt missbrukar sin ställning – alltså sådant som i stor utsträckning ligger inom den egna kontrollen och som föräldern själv har möjlighet att påverka. Det framstår som mer rimligt att myndigheter ställer krav på att föräldrar ska kunna ge sina barn trygg omsorg, uppfostran och tillsyn, än att föräldrars ekonomiska situation i sig ska vara avgörande för deras lämplighet som vårdnadshavare. Detta medför i sin tur att myndigheterna är mer restriktiva i situationer där barn kan påverkas negativt av ett beslut om att neka föräldern försörjningsstöd.

Att principen beaktas på olika sätt gör att den också kan fylla sin dynamiska funktion i rättstillämpningen. I en allvarigare situation krävs att staten lägger ner mer resurser och utreder i detalj vad som är av betydelse. I en mindre allvarig situation kan resurserna samt utredningsskyldigheten begränsas, vilket också är ett proportionerligt sätt för att angripa problem av mindre slag.

6.4 Ett bredare barnrättsperspektiv i rättstillämpningen

Vid detta lag kan konstateras att det inte är måltypen i sig som avgör hur barnets bästa beaktas, utan snarare är det fråga om den rättsliga regleringen bakom. Att barnets bästa ska vara avgörande i vårdnadsfrågor visar som tidigare poängterats, att den svenska lagstiftningen i vissa avseenden kan erbjuda ett starkare skydd för barnet än vad konventionen gör. Enligt min

mening finns ett starkare genomslag samt råder det mer konsensus kring barnrätten inom ramen för den nationella lagstiftningen snarare än den internationellt inkorporerade såsom barnkonventionen. Det kan därför vara klokare att försöka bredda ut barnrättsperspektivet parallellt genom nationella bestämmelser. Men det blir troligtvis en mycket stor utmaning då barnkonventionen i dagsläget genomsyrar lagstiftningen samtidigt som den saknar effekt i flera avseenden. Som Gustafsson framhåller ligger dock det största ansvaret för att leva upp till våra åtaganden på politikerna i slutändan. Så det kan inte vara klandervärt att vi som jurister inte ännu lyckats bana vägen för barnrätten så som man önskar att vi redan gjorde.

Det viktigaste är att vi kan fortsätta arbeta framåt och kämpa för att öka genomslaget av barnrättsperspektivet inom svensk rätt, såsom vi alltid gjort. Målet från kammarrätten (1714-24) är ett lysande exempel på hur beslutsfattandet i lägre instans kan ha positivt utfall för den enskilde, även om det inte blir någon skillnad i högre instanser. I slutändan arbetar vi med människor, inte siffror. Att bidra till att den enskildes rättigheter bevaras och att en rättvis prövning faktiskt sker, det är en betydelsefull framgång. Hade förvaltningsrätten i målet inte engagerat sig i att beakta och göra en intresseavvägning av barnets bästa så hade det troligen inte skett någon omprövning av nämndens beslut. Omvänt kan arbetet med barnrätten också leda till total upphävning såsom i målet om barns rätt till kostnadsfri skolskjuts vid växelvist boende, men som ordspråket lyder är skillnaden mellan den som lyckas och den som misslyckas att den som lyckas försökte en gång mer.

Ett annat sätt att skapa mer genomslag är att referera till de allmänna kommentarerna från barnrättskommittén i så större utsträckning. Som vi har sett i de tidigare avgörandena, särskilt i de högsta instanserna, refererar man inte till de allmänna kommentarerna. Även om de allmänna kommentarerna inte är juridiskt bindande så är de av vikt för att stärka barnets ställning i domskälen mot den bakgrund att de som utfärdat kommentarerna är experter som det ställs mycket höga krav på vad gäller erkänd sakkunskap och högt moraliskt anseende. Jag menar att det finns enorma rättsliga resurser att nyttja för att stärka barnrättsperspektivet i domstolarnas arbete. Även om en allmän kommentar inte i sig är bindande, kan den som stöd i en prejudicerande dom leda till ett genomslag som om den vore bindande. Detta kan jämföras med hur en artikel i barnkonventionen inte i sig grundar någon rätt, men kan fortfarande väga in i en samlad bedömning för att påverka utfallet.

Slutligen bör fokus i högre grad riktas mot rättvisa än enbart juridik. NJA 2024 s. 624 illustrerar denna distinktion tydligt. En riksåklagare som anför att förvisso ska barnets bästa vägas in vid bestämmandet av straffpåföljden för en förälder, men samtidigt ska intresset av en effektiv lagföring och en enhetlig rättstillämpning väga tyngre, varför mamman bör dömas till ett år och sex månaders fängelse i enlighet med hovrättens dom. Riksåklagaren kan

onekligen juridiken i detta sammanhang. Men när bedömningen så ”juridisk”, utan inslag av mänskliga överväganden, kan det emellertid ifrågasättas om inte även rättvisan brister.

Till skillnad från riksåklagaren gör HD en helhetsbedömning av omständigheterna i målet samt där intresseavvägningen av barnets bästa sker i enlighet med de riktlinjer som barnrättskommittén har uppställt. Det är logiskt, rationellt, empatiskt och övertygande. Det är så rättvisa tar sig uttryck.

Källförteckning

Rättsfallsförteckning

RÅ 1995 ref. 79
HFD 2014 ref. 34
NJA 2007 s. 382
NJA 2024 s. 480
NJA 2013 s. 1241
NJA 2024 s. 624
NJA 1992 s. 93
KamR 528-25
KamR 1714-24
KamR 3821-24

Förarbeten

Prop. 2024/25:10
Prop. 2020/21:150
Prop. 2017/18:186
Prop. 2005/06:99
Prop. 1990/91:8
Prop. 1989/90:107
Prop. 1973:32
SOU 2020:63
SOU 2016:19
SOU 1997:116
SOU 1996:115

Doktrin

Gustafsson, Kristian, *Svensk barnrätt – introduktion till barnkonventionen som avtal och lag*

Singer, Anna – *Barnets bästa, Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*

Dane, 2019 – *Den reglerade invandringen och barnets bästa*

Leviner, Pernilla, Holappa, Tim, *Barns villkorade rätt till skälig levnadsstandard*

Maria Heimer och Joakim Palme, *Rethinking Child Policy Post-UN Convention on the Rights of the Child: Vulnerable Children's Welfare in Sweden*

Stefan Wiklund och David Pålsson, Barn i ekonomisk utsatthet – om barnperspektiv och ekonomiskt bistånd

Linnéa Bruno och Zulmir Becevic (red.), Barn & unga i utsatta livssituationer: perspektiv från forskning och praktik, 2020

SVJT 2020 – 719 ”Empiriska studier av bevisvärdering måste utföras och presenteras på ett vetenskapligt korrekt sätt” – Linnea Wegerstads replik till Christian Dahlman

Övriga källor

Socialstyrelsens handbok för ekonomiskt bistånd (SOSFS 2013:1)

Unicef, Socialt skyddsnät, Barn i socialt utanförskap (publ. 2023-04-27)
<https://archive.crin.org/en/library/un-regional-documentation/declaration-rights-child-1948.html>

OECD, The Economics of Civil Justice, (OECD Publishing 2013),
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2013/08/the-economics-of-civil-justice_g17a2350/5k41w04ds6kf-en.pdf

Allmänna kommentarer

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-2.pdf>

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-6.pdf>

Rättsliga databaser

www.nj.se/juno

<https://www.jpinfo.net.se>